

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Karolína Šindelářová

Sexuální výchova na školách v České republice dříve a nyní

**Sex Education at Schools in Czech Republic Previously and
Nowadays**

Poděkování

Děkuji paní Prof. PhDr. Lence Šulové, Csc. za její trpělivé vedení, podporující přístup a podnětné připomínky při zpracování mé bakalářské práce. Zároveň bych chtěla poděkovat i všem svým blízkým za trpělivost, laskavost a podporu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 4. 2015

.....
Karolína Šindelářová

Abstrakt:

Bakalářská práce se zaměřuje na zmapování vývoje sexuální výchovy na školách v České republice od počátků dvacátého století až po současnost. První část je věnována vymezení pojmu sexuální výchovy a jejích cílů, principů, koncepcí a účelu. Další část popisuje vývoj sexuální výchovy na našem území v průběhu dvacátého století. Pro tuto historický přehled bylo využito teoretických materiálů a metodik aktuálních pro dané časové období. Současnému stavu sexuální výchovy je věnována další kapitola. Ta nabízí přehled o aktuálních přístupech, trendech a výzkumech. Ucelenější pohled na sexuální výchovu poskytuje kapitola o aktuální situaci sexuální výchovy v dalších evropských zemích. Součástí bakalářské práce je návrh výzkumu, který se zaměřuje na účinnost systematické sexuální výchovy.

Klíčová slova:

sexualita, sexuální výchova, metody výuky, základní škola

Abstrakt:

This thesis focuses on the development of sex education in schools in the Czech Republic since the early twentieth century to the present. The first part is devoted to the definition of sex education and its goals, principles, concepts and purpose. Another chapter describes the evolution of sex education in our country during the twentieth century. For this historic probe, theoretical materials about methods for the current time period were used. Next chapter deals with the current state of sex education. It offers an overview of actual approaches, trends and researches. Comprehensive view of sex education provides a chapter about actual situation of sex education in other European countries. The research proposal, which focuses on the effectiveness of systematic sex education, is included (in the final part of) this bachelor thesis.

Keywords:

sexuality, sex education, methods of education, primary school

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	8
1. ÚVOD	9
1. VYMEZENÍ POJMU SEXUÁLNÍ VÝCHOVA	10
1.1 Význam	10
1.2 Definice	10
1.3. Koncepce	11
1.3.1 Medicínská koncepce	12
1.3.2 Pedagogická koncepce	12
1.3.3 Psychologická koncepce	13
1.4 Principy	13
1.5 Cíle	15
1.6 Argumenty proti sexuální výchově	16
2. HISTORICKÝ VÝVOJ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY	18
2.1 Prvotní zájem o sexuální výchovu	18
2.2 Počátky sexuální výchovy - 20. léta 20. století	19
2.3 Poválečné období – 60. léta 20. století	20
2.4 60. léta 20. století	20
2.5 70. léta 20. století	22
2.6 80. léta 20. století	24
2.7 90. léta 20. století	26
2.7.1 Sexuální výchova v předškolním věku	28
3. SOUČASNÁ SITUACE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY V ČESKÉ REPUBLICE	30
3.1 Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách dle MŠMT	32
3.2 Centra primární prevence	33
3.3 Škola osobního života	34
3.4 Peer vzdělávání	35
3.5 Zhodnocení	35
4. SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V EVROPĚ	37
4.1 Německo	37
4.2 Rakousko	37
4.3 Slovensko	38
4.4 Polsko	38
4.5 Francie	39
4.6 Španělsko	39
4.7 Švédsko	39
4.8 Velká Británie	40
4.9 Nizozemsko	40
4.10 Rusko	41
4.11 Zhodnocení	41
5. NÁVRH VÝZKUMU	42
5.1 Výzkumná část	42
5.1.1 Teoretická východiska	42
5.1.2 Cíl výzkumu	42
5.1.3 Tvorba hypotéz	43
5.1.4 Rozbor proměnných	43
5.2 Metoda	44
5.2.1 Výzkumný soubor	44
5.2.2 Metodologie a sběr dat	45
5.2.3 Metody výzkumu	46

5. 2. 4 Návrh na analýzu a zpracování dat	47
5. 3 Diskuze.....	48
5.4 Závěr návrhu výzkumu	49
ZÁVĚR.....	50
LITERATURA.....	51
PŘÍLOHY	56
Příloha č. 1 – Úvodní list dotazníku	56
Příloha č. 2 – vědomostní otázky	58
Příloha č. 3 – otázky na postoje	61
Příloha č. 4 – správné odpovědi k vědomostním otázkám	64

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CPP	centrum primární prevence
MPP	minimální preventivní program
MŠMT	ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
PPP	program primární prevence
SPRSV	společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu
STD	sexually transmitted diseases (sexuálně přenosné choroby)
ŠMP	školní metodik prevence
ŠVP	školní vzdělávací program
WHO	World Health Organization (světová zdravotnická organizace)

1. ÚVOD

K výběru tématu bakalářské práce mě dovedlo několik důvodů. Nejstěžejnějším z nich byl fakt, že sexualitu vnímám jako nedílnou a přirozenou součást lidského života. Již Sigmund Freud tvrdil: „*Lidský život se točí pouze kolem sexuality. Na tom se nic nezměnilo a nezmění.*“

S tímto pansexualismem nesouhlasím, ale lidskou sexualitu vnímám jako velmi důležitou součást života člověka a jako s takovou by se s ní mělo zacházet. A právě k tomu nám může pomoci kvalitní sexuální výchova. Sexuální výchova předává mladým lidem teoretické znalosti, a zároveň je učí vnímat sexualitu jako přirozenou součást života. Učí je i partnerství, komunikaci i sociálním normám, které jsou v dané společnosti žádoucí a uznávané. Pokud se jim toto vše dostane dostatečně brzo a od osob, které respektují a vnímají jako pozitivní vzory, získají užitečnou výbavu znalostí a dovedností do budoucího života.

Je zřejmé, že ačkoli je Česká republika velmi liberální, sexuální výchova tu stále nefunguje tak, jak by bylo vhodné a žádoucí. Proto je pro mě zajímavou výzvou zjišťovat, jak se sexuální výchova vyvíjela v průběhu historie.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat vývoj sexuální výchovy na školách v České republice od prvních náznaků až po dnešní dobu. V práci se snažím postihnout zásadní názory odborníků z řad lékařů, psychologů, pedagogů a dalších, kteří utvářeli sexuální výchovu na našem území. Mimoto práce ukáže, jak se měnily koncepce sexuální výchovy během let, čemu se v různých časových obdobích přikládala největší důležitost a ukáže také zásadní mezníky v jejím vývoji. Pro srovnání přikládám i informace o aktuální situaci sexuální výchovy v dalších evropských zemích.

1. VYMEZENÍ POJMU SEXUÁLNÍ VÝCHOVA

1.1 Význam

Sexuální výchova měla a má mnoho zastánců, ale i mnoho odpůrců. Přes všechny argumenty odpůrců však nelze popřít její význam.

Význam sexuální výchovy velmi výstižně shrnuje Janiš (2009, s. 863): „*Sexuální výchova vždy působí jako kultivátor významných a determinujících bazálních motivů lidského jedince.*“

Současná sexuální výchova musí počítat s včasnějším dospíváním jedinců. Dnešní pubescenti dospívají fyzicky dříve, ale naopak se oddaluje jejich psychická a sociální zralost. Tím se prodlužuje rizikové období, kdy mladí lidé už mohou sexuálně žít, ale ještě si nemusí plně uvědomovat odpovědnost za své chování a citovou stránku sexuálního života. Sexuální výchova nám umožňuje osvojit si správné a zdravé postoje k sexuálním otázkám, učit se partnerství, manželství a odpovědnému rodičovství (Ponděličková-Mašlová, 1990).

Hlavním úkolem školní sexuální výchovy je rozšiřovat souvislosti, ve kterých mladí lidé sexualitu vnímají a propojovat biologické i psychologické aspekty tématu (Šulová, 2010).

Toto všechno lze zahrnout do preventivního významu sexuální výchovy, který je nejaktuálnější v období dospívání. Mladý člověk v pubertě se začíná svou sexualitou zabývat intenzivněji, hledá své místo ve světě a vlastní životní styl. Lze tedy předpokládat, že pokud společnost mladé lidi na toto období dostatečně připraví, sníží tím i pravděpodobnost výskytu sociálně patologických jevů (Šulová, 2010).

Výzkumy totiž ukazují, že informovaní jedinci začínají se sexuálním životem později, snižuje se u nich výskyt STD (viz seznam zkratek) a nechtěných těhotenství (Uzel, 2006). Sexuální výchova je i jedním z prostředků prevence poruch plodnosti. Mladí lidé se zde učí zásadám hygieny pohlavního styku a ochrany před STD. Dodržování těchto zásad je účinnou ochranou proti gynekologickým zánětům, které mohou neplodnost způsobovat (Ventruha, 2008).

V institucích se mimo jiné klade důraz i na aplikaci poznatků, to dělá ze sexuální výchovy výchovou pro reálný život. (Šulová, 2011). Ačkoli se tím této práci nezabývá, je pravdou, že sexuální výchova má primárně probíhat v rodinách. Škola by tedy měla pouze suplovat nefunkční chování rodičů (Šulová, 2011).

1.2 Definice

Kromě významu je také nezbytné uvést definici sexuální výchovy. Názory na sexuální výchovu nejsou jednotné, neboť prostupuje mnoha obory. Zabývá se jí psychologie, pedagogika, medicína, právo, demografie a další. Téma sexuální výchovy se také diskutuje

z hlediska náboženského, politického a obecně etického, což je samo o sobě zdrojem protichůdných názorů a přístupů (Uzel, 2006). Proto je nezbytné pojem upřesnit. Používají se pojmy populační výchova, výchova k mezilidským vztahům a ke komunikaci, rodinná výchova, výchova k manželství a rodičovství a pohlavní výchova. Odborníci se však shodují, že oficiálním názvem by měla být právě sexuální výchova. Ta totiž zahrnuje a syntetizuje všechny výše zmíněné pojmy a jejich obsahy.

Stručnou a výstižnou definici nabízí M. Kliment (2011, s. 398): „*Sexuální výchova je podávání pravdivých informací o zákonitostech lidské sexuality a možnostech ochrany před sexuálně přenosnými infekcemi a nežádoucím otěhotněním.*“

Dále ji upřesňují J. Mellan a A. Brzek, ti chápou sexuální výchovu jako komplexní výchovu směřující k vytvoření předpokladů pro správné chování ve všech oblastech sexuálně motivovaného chování (Šulová, 2010).

Uzel definuje sexuální výchovu jako přípravu na sexuální život a výchovu k mezilidským a rodinným vztahům. Sexuální výchova se zabývá antikoncepcí a prevencí STD, a zároveň i psychologickými a psychosexuálními problémy spojenými s partnerstvím. Hlavním záměrem sexuální výchovy je prospěch mladé generace, prevence nežádoucích otěhotnění, snížení nebezpečí STD včetně AIDS. Dále boj proti zneužívání dětí a sexuální kriminalitě, kultivace mezilidských a partnerských vztahů a v neposlední řadě pak tolerance k sexuálním menšinám (Uzel, 2006).

Široké pojetí sexuální výchovy podporuje i Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách (dále jen Doporučení) vytvořené MŠMT (viz seznam zkratk) a Standardy pro sexuální výchovu v Evropě (dále jen Standardy) stanovené WHO (viz seznam zkratk).

Podle WHO holistický přístup k sexuální výchově umožňuje chápat sexualitu jako oblast, ve které může dospělý dětem pomáhat. Mladí lidé si zde osvojí dovednosti, díky kterým budou umět lépe ovládat svou sexualitu a prožívat naplňující a zodpovědné partnerské vztahy. To je nezbytné pro ochranu před potenciálními riziky a může to zlepšit kvalitu života, zdraví a celkové životní pohody (WHO, 2010).

1.3 Koncepce

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, sexuální výchova je značně multidisciplinární. Nejvýraznější jsou tři koncepce: medicínská, psychologická a pedagogická.

1.3.1 Medicínská koncepce

Medicínské koncepce kladou důraz na strukturu. Sexuální výchovu člení podle témat či věku a snaží se popsat, co by se v jakém období mělo dětem předávat. Dřívější koncepce se zaměřovaly hlavně na biologický aspekt sexuality. Hlavními představiteli jsou Raboch a Pondělíčková-Mašlová. Oba dělí výuku sexuální výchovy do tří věkových kategorií, přičemž kladou důraz na to, aby informace byly sdělovány obsažně a pravdivě (Šulová, 2010).

Pondělíčková-Mašlová dělí sexuální výchovu na následující období:

- Od první do čtvrté třídy se žáci na základě vlastních otázek seznamují se základními otázkami sexuality.
- V páté a šesté třídě se dozvídají o tělesných změnách, které u nich propukají.
- V sedmém a osmém ročníku si vytváří správné postoje k sexualitě.
- Na střední škole je vhodné hovořit se studenty o etických problémech a napomoci vytvoření mravního ideálu (Pondělíčková-Mašlová, 1990).

Novější koncepce posouvají věkovou hranici ještě níže a snaží se postihnout širší okruh témat. J. Mellan a A. Brzek do své koncepce zahrnují i psychosociální aspekty sexuality, kladou důraz na formování osobnosti, názorovou orientaci a na motivaci k zodpovědnému sexuálnímu chování (Šulová, 2010). Sexuální výchovu člení na šest témat: člověk, vztahy mezi lidmi, osobní dovednosti, sexuální chování, sex a zdraví a sex a kultura. Tyto okruhy následně využívají pro výuku na všech vzdělávacích stupních s prohlubující se náročností (Täubner, 2003).

Aktuální medicínskou koncepci nabízí WHO. V roce 2010 vypracovala Standardy, které kladou důraz na interaktivitu, systematičnost a dlouhodobost sexuální výchovy, individuální přístup a otevřenou spolupráci mezi školou, rodinou a dalšími institucemi. WHO počítá s výukou sexuální výchovy již od narození a končí s ní v patnácti letech (WHO, 2010).

1.3.2 Pedagogická koncepce

Výraznou osobností této koncepce je P. Kopřiva, který zdůrazňuje holistický přístup ke zdraví, tedy vědomí souvislosti mezi zdravím tělesným, duševním, duchovním a sociálním. Apeluje na aktivní přístup žáků i učitelů a sexuální výchovu dělí na pět oblastí:

- já a moje zdraví,
- zdravé mezilidské vztahy,
- ochrana přírody,
- pěstování aktivních občanských postojů,
- zájem o závažné otázky současného světa (Šulová, 2008).

Koncepce P. Kopřivy byla ve své době velice pokroková, nicméně prakticky nebyla proveditelná, neboť předpokládala specifickou přípravu pedagogů, což je časově i finančně velmi náročné (Šulová, 2010).

Dále se sexuální výchovou zabývá sexuální pedagogika. Ta se zabývá hlavně teoretickými poznatky, které sexuální výchova převádí do praxe (Täubner, 2003).

Patří sem i koncepce výše zmíněných autorů J. Mellana a A. Brzka, ke které Täubner přidává podmínku, že obsah sexuální výchovy má být sestavován na základě aktuálních společenských potřeb, norem, zákonů a rozvoji vědeckého poznání. Důležité jsou i mezinárodní vlivy, tradice, kultura, politika a ideologie daného státu (Täubner, 2003).

1.3.3 Psychologická koncepce

Hlavní představitelkou této koncepce je L. Šulová. Již na počátku 90. let vydala ucelenou koncepci sexuální výchovy, prosazující kontinuální výuku, kde žáci získají znalosti z oblasti rodiny, partnerských vztahů, rodičovství a sociální patologie, neopomíná ani témata anatomicko-fyziologická. Dle této metodiky žáci každoročně absolvují čtyři setkání a postupně si rozvíjí znalosti o sexualitě. Během školní docházky se tedy setkají s jedním tématem několikrát. Autorka apeluje na aktivní zapojení žáků, interakční způsob práce a sebezkušenostní rovinu. Hlavním předpokladem je, že dobrá a dlouhodobá práce pedagoga se následně projeví v postojích žáků (Šulová, 1995). Úskalí však autorka vidí v tom, že u postojů nelze zjistit, zda došlo k posunu pouze v oblasti kognitivní nebo i v oblasti konativní (Šulová, 2010).

V souhrnu lze říci, že psychologická koncepce usiluje o to, aby byla sexualita vnímána jako základní lidská potřeba. Zdůrazňuje otevřenou diskuzi o sexualitě, přístupech k ní a jejímu uspokojování, neboť její naplnění umožňuje člověku uspokojení i dalších potřeb (Štěrbová, 2012).

Ačkoliv v teorii rozdělujeme přístupy na tři koncepce, v praxi je efektivnější multidisciplinární přístup. Ten umožňuje náhled na problematiku z mnoha pohledů a uchopení sexuality v její komplexnosti.

1.4 Principy

Pro efektivní sexuální výchovu je také důležité stanovit principy, podle kterých se bude výuka řídit. Pondělíčková-Mašlová definovala sedm principů:

- princip spontánnosti,
- přiměřenosti,
- aktivní imunizace,

- důvěry,
- pravdivosti,
- návaznosti,
- a otevřenosti (Pondělíčková-Mašlová, 1990).

Jedinec má být sám přesvědčen o tom, že je pro něj sexuální výchova důležitá. Informace mají být podávány přiměřeně věku s postupně narůstající náročností, popravdě a s možností diskuze. Dítě by mělo důvěřovat dospělým, kteří mu předávají informace i osobní zkušenosti. Nakonec dospělí mají využívat zákon vstřípivosti, který říká, že první vysvětlení se zafixuje velmi intenzivně. Má-li první stopa správný charakter, jedinec je odolnější vůči dalším negativním vlivům (Pondělíčková-Mašlová, 1990).

Jiní přidávají ještě nutnost zajímavosti témat pro žáky a řešení otázek aktuálně důležitých. Výuka by měla být interaktivní s diskuzemi a užíváním názorných pomůcek (Šulová, 2011).

Modernější koncepce sexuální výchovy v mnohém kopírují výše zmíněné zásady. Pro Evropu je shrnuje WHO ve svých Standardech:

- sexuální výchova má být přiměřená věku a úrovni porozumění,
- citlivá ke kulturním, genderovým a sociálním rozdílům,
- má odpovídat aktuálním potřebám žáků,
- má být založená na lidských právech, holistickém přístupu ke zdraví, vědeckých poznatcích a na rovnosti pohlaví, sebeurčení a akceptaci rozmanitosti
- začíná od narození a je třeba ji chápat jako prostředek k vytvoření spravedlivé a soucitné společnosti (WHO, 2010).

V České republice je tato oblast zpracována v Doporučení MŠMT jako tzv. „Desatero k sexuální výchově“, kde jsou následující zásady:

- spolupráce školy s rodinou,
- systémovost a provázanost sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem,
- vědeckost,
- princip důvěry,
- koedukovanost,
- etický přístup,
- komplexnost a harmonie,
- osobnost učitele,

- přiměřenost a neodsuzující a citlivý postoj k sexualitě (MŠMT, 2010).

1.5 Cíle

Principy určují způsob práce s jedincem, před započítím sexuální výchovy je však nutné stanovit si i její cíle. Odborníci dělí cíle na:

- kognitivní,
- postojové a emocionální,
- konativní (Šulová, 2010).

Trefně je popisuje Pondělíčková-Mašlová (1990, s. 43): „*Cílem celé sexuální výchovy – od dětství až na práh dospělosti – je vybavit mladé lidi nejenom vědomostmi, ale zároveň vybudovat v nich správné postoje, které by jim usnadnily zaujmout odpovídající místo muže či ženy v manželství, rodině a společnosti. ... Naše rozhovory s dětmi – ať už ve škole, nebo v rodině – proto nikdy nesmějí postrádat zřetelný citový přízvuk a cílevědomé výchovné zaměření. Mají mladým lidem pomoci vyznat se v sobě i ve světě, nikoli je obehnat plotem neúčinných příkazů a zákazů.*“

R. Uzel a G. Bianchi vidí cíl sexuální výchovy především v reprodukčním zdraví (Šulová, 2011). U. Sielert zří cíl v popsání rozmanitosti forem sexuálních projevů, vytváření schopností sexualitu adekvátně vyjadřovat a utváření sexuální osobnosti. Dále v pěstování vztahu k hodnotám a normám obecně, poskytování základních poučení v oblasti sexuality, ochraně před mýty a tabuizováním, vedení k pochopení všech aspektů sexuality a využívání aktuálních odborných poznatků (Sielert, 1994).

Podle WHO má sexuální výchova přispívat k vytvoření sociálního klimatu, které je tolerantní, otevřené a respektující vůči sexualitě, rozdílům mezi pohlavími, rozmanitým životním stylům, postojům a hodnotám. Má poskytovat znalosti o lidském těle, jeho vývoji a funkcích (WHO, 2010).

Člověk, který absolvoval sexuální výchovu, si je vědom sexuální identity a genderových rolí. Je schopen informovaných a zodpovědných rozhodnutí vůči sobě i partnerovi. Umí vyjadřovat své pocity a potřeby, aby jeho sexuální zážitky byly příjemné a přispívaly k rozvinutí jeho vlastních genderových rolí a sexuální identity. Má také dostatek dovedností k řešení otázek sexuality a vztahů (WHO, 2010).

Sexuální výchova předává dostatečné informace o fyzických, kognitivních, sociálních, emocionálních a kulturních aspektech sexuality, antikoncepci, prevenci STD, HIV a sexuálním nátlaku. Informuje také o organizacích, které poskytují pomoc a poradenství v této oblasti a seznamuje posluchače s normami, hodnotami a lidskými právy. V neposlední řadě učí jedince o všech těchto oblastech mluvit (WHO, 2010).

Dalším cílem sexuální výchovy je předcházení sexismu, tedy dominance a kontroly jednoho pohlaví nad sexualitou druhého. Většinou má muž kontrolu nad sexualitou ženy. Ženy není možné nadále vnímat pouze jako objekty mužské sexuální touhy, jejichž jediným úkolem je porodit, vychovávat děti a starat se o rodinu (Rasmussen, 1993). Závažnost a rozsah plnění tohoto cíle je ovlivněn kulturními podmínkami. Myslím však, že ani v dnešní době, ve vyspělých zemích by se nemělo zapomínat na bourání genderových stereotypů.

1.6 Argumenty proti sexuální výchově

Jak již bylo řečeno, sexuální výchova měla, má a bude mít mnoho odpůrců. V České republice působí několik organizací, které zastávají tradiční konzervativní hodnoty a důrazně vystupují proti sexuální výchově na školách. Je to např. Výbor pro rodičovská práva (dále jen VORP) (Jarkovská, 2010).

Spor o sexuální výchovu se táhne už od devadesátých let. Poslední vlnu nevole vyvolalo Doporučení MŠMT a brožura Sexuální výchova – vybraná témata. Organizace VORP v červnu 2010 poslala otevřený dopis MŠMT, kde vyjadřuje svůj nesouhlas, který podporuje šesti argumenty:

- Sexuální výchova je vyloučena z kontextu manželství a rodičovství, propaguje autoerotiku a sobecký zážitek bez láskyplného vztahu k druhému.
- Předčasné zasvěcování dětí do pohlavního života, v době kdy prožívají latentní fázi vývoje, narušuje rozvoj citu, soucitu, altruismu a zdravého studu, může také navádět k předčasnému zahájení sexuálních aktivit.
- V zemích kde byla sexuální výchova zavedena, se snížil věk prvního pohlavního styku, naopak se zvýšila promiskuita, výskyt STD a nechtěných těhotenství.
- Publikace nerespektují přirozené rozdíly mezi mužem a ženou, naopak vnášejí názor o stejnosti a zaměnitelnosti obou rolí, což může být pro dítě zmatečné.
- Není zde zmíněno, že sexualita slouží nejen k oboustranné radosti, ale také k početí a výchově dětí. Informování dětí o antikoncepci u nich vytváří zdánlivý pocit bezpečí a popuzuje je k nezávaznému sexuálnímu chování.
- Sexualita patří do manželství, jedině toto prostředí je vhodné pro výchovu dětí. Sexuální život ostatních lidí, který se odchyluje od normy, není třeba prezentovat ve školách (VORP, 2010).

Odpůrci dále tvrdí, že vyučující děti k výuce sexuální výchovy nutí a zmíněné dokumenty MŠMT propagují pornografii a zvrhlé sexuální úchytky. Nesouhlasí také s tím, aby dětem byly prezentovány sexuální odchylky jako varianty sexuálního chování. Dalším

argumentem odpůrců je, že vlivem institucionalizované sexuální výchovy dochází k zestátnování dítěte. Kritizují stát za to, že předepisuje správnou výchovu. Rodiče mají mít výhradní právo vychovávat své dítě v morálním a náboženském přesvědčení, které je jim vlastní (Jarkovská, 2010).

Americký představitel boje proti sexuální výchově M. Anshell tvrdí, že školní sexuální výchova může naučit jen fyzický sex a zároveň se výukou snižuje duševní aspekt sexuality. Žákům je předkládáno, že fyzický pohlavní styk zahrnuje celou sexualitu, je určen pro požitek a plození je jen možným důsledkem (Anshell, 2010).

Díky různým druhům antikoncepce, jsou navíc mladiství chráněni a mohou si sexu užívat bez obav. To je však jen mýtus, neboť i antikoncepce může selhat. Neuchrání tedy člověka před možnými fyzickými následky, ale především ho neuchrání před potenciálními nepříjemnými psychickými prožitky. Jedinou spolehlivou metodou ochrany je abstinence (Lickona, 1993).

Žáci se neučí směřovat svůj život k manželství, což narušuje jejich charakter, nerozvíjí etické chápání vztahu mezi sexem a láskou, zodpovědnost ani sebeovládání (Lickona, 1993).

V neposlední řadě výuka sexuality ve školách omezuje práva rodičů, kteří by měli mít výsadní právo rozhodovat o tom, co je pro jejich děti správné a co mají vědět (Anshell, 2010).

Každý argument by bylo možné ihned vyvrátit. Osobně to však vnímám jako přetahování se o vlastní pravdu, které by nikam nevedlo. Jediné řešení pro obě strany shledávám v tom naslouchat druhému a o kousek ustoupit ze svého stanoviska. Vždyť vlastně nejde o to, kdo má pravdu a kdo bude mít poslední slovo. Jde o to, aby se mladým lidem dostalo vyváženého, úplného a pravdivého vzdělání, které jim usnadní vstup do dospělosti a fungování v něm.

2. HISTORICKÝ VÝVOJ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY

Teorie i praxe sexuální výchovy na našem území prošla rozsáhlým vývojem. Následující kapitola představuje významná období, přístupy a osobnosti sexuální výchovy 20. století.

2.1 Prvotní zájem o sexuální výchovu

První publikací o rodinné výchově na našem území byla publikace R. Gerlinga „Výchova k manželství: co musí mladé dívky o manželství vědět. Kniha dívek, nevěst a mladých paní“. V roce 1913 se pak konal Krajiný sjezd komisí pro péči o mládež, kde bylo diskutováno, že by všechny dívky měly být poučeny a připraveny již ve školách pro své poslání matek. Dále se zde navrhovalo pořádání kurzů pro mladé matky a vydání odborných publikací o této tematice. Zajímavé je, že debaty o sexuální a rodinné výchově byly tehdy mnohem otevřenější než v následujících obdobích (Morkes, 2002).

Za první výraznou osobu, která se zasloužila o otevřenou debatu o lidské a zvláště pak dětské sexualitě lze považovat S. Freuda. Ten přikládal rozhodující vliv sexuálnímu pudu a sexualita tak začala být vnímána jako autonomní hodnota, hodnotná sama o sobě (Bianchi, 2003). Vytvořil psychosexuální periodizaci vývoje dítěte, kde odhalil, že i dítě má svou sexualitu, což bylo ve své době velmi kontroverzní téma. Velký vliv na další život člověka také přikládal raným zážitkům z dětství, ty se mohou projevat ve snech. Takovým typickým snem je sen o rozpacích z nahoty, jehož předpokladem jsou exhibicionistické choutky z dětství, které může člověk ve snech naplňovat i v pozdějším věku (Freud, 2005).

V určitých směrech je podle mě Freud až příliš radikální. Jeho velkou zásluhou však zůstává, že upřel pozornost na sexualitu dítěte a zdůraznil vliv raných zážitků dítěte na jeho budoucí život. Tyto zásady můžeme upravené pozorovat i v dnešních koncepcích sexuální výchovy.

Avšak i Česká republika patřila mezi průkopníky osvěty v oblasti sexuální výchovy, výchovy k manželství a zdravým partnerským vztahům. Dokazuje to i dokument z roku 1917 „O pohlavní výchově mládeže“, který předložila Spolková rada Pedagogického muzea Komenského v Praze Zemské školní radě pro Království české. Rada zde žádá zavést pohlavní výchovu do škol. Hlavními argumenty jsou aktuální celospolečenské změny, rostoucí předsudky o nízkosti všeho tělesného a hříšnosti pohlavního života. Důležité je akcentovat přirozené projevy člověka jako důležitou součást vývoje ke spokojenému prožívání vlastního života (Šulová, 2010).

2.2 Počátky sexuální výchovy - 20. léta 20. století

V roce 1923 se o pohlavní výchově dětí zmínil dokonce tehdejší prezident T. G. Masaryk ve své knize „Mravní názory“. Masaryk zde nabádá mladé generace k mravnosti a čistotě ve všech oblastech života. V úvodu jedné z kapitol píše: „*Spasí nás, spasí naši mládež čistota – spasí ji síla fysická a duchovní, spasí ji čistá hlava a čisté srdce. Není humanity bez čistoty, čistota jedině a trvale zabezpečuje rovnost a volnost těla a ducha všech.*“ (Masaryk, 1923).

Aby společnost dosáhla vyšší mravnosti, je podle Masaryka třeba mravní svépomoc. Tuto svépomoc musí zahájit rodina a škola, neboť „*dnešní oficiální vůdcové společnosti se o tyto nejdůležitější věci starají málo, nebo nic*“ V této souvislosti také zmiňuje, že stále panuje obecné mínění – o čem se nemluví, to neexistuje. Tento postoj však velmi kritizuje a vyslovuje se proti tabuizování těchto témat (Masaryk, 1923).

Pro pohlavní výchovu mládeže jsou nejzásadnější Masarykovy poznámky o rovnosti ženy a muže, lásce, jednoženství, pohlavní zdrženlivosti atd. Láska, aby byla skutečná, nesmí být jen spojením pudovým, ale i spojením duší (Masaryk, 1993).

Velkým krokem v dějinách české sexuální výchovy i české sexuologie vůbec bylo založení Ústavu pro studium sexuální patologie v roce 1921. Od roku 1935 ho vedl profesor Josef Hynie, založil českou sexuologickou školu a zasloužil se o rozvoj české sexuální výchovy a liberalizaci postojů vůči transsexualitě a homosexualitě (Zvěřina, 2010).

V roce 1932 se na Masarykově univerzitě v Brně konal 5. kongres „Světové ligy pro sexuální reformu“. Hlavními tématy kongresu byla sexuální výchova, se zvláštním přihlédnutím k masturbaci, eugenice, sexuální etnologii, intersexualitě a populační politice. Záměry tohoto sdružení byly velmi komplexní a pokrokové, bohužel rok poté bylo rozehnáno (Zvěřina, 2010).

Ve stejném roce vydává M. Skořepa knihu „Pohlavní výchova naší mládeže“. Pohlavní výchovou je výchova ke zdravému a normálnímu pohlavnímu životu. Jinými slovy je to pomoc dospívajícím v období krize, kdy se mění jejich tělo i potřeby a začíná se probouzet pohlavní pud, aby je tento pud neovládnul a nebránil jim ve zdravém vývoji (Skořepa, 1932).

Pohlavní výchova podle Skořepy má plnit tři úkoly:

- usměrňovat pohlavní pud, aby se příliš brzy neprojevil a nepoškozoval zdraví, vývoj a čistotu dítěte,
- poučit dítě včas a citlivě o pohlavních věcech,
- napravit již existující pohlavní poklesky, například onanii (Skořepa, 1932).

Na svou dobu byla tato kniha velmi pokroková, bořila mnohé mýty a apelovala na svědomí a zodpovědnost vychovávatelů.

2.3 *Poválečné období – 60. léta 20. století*

Během druhé světové války došlo k velkému útlumu jakýchkoli osvětových aktivit, sexuální výchovu nevyjímaje. Podstatně se také změnilы životní podmínky většiny obyvatelstva a snížila se prestiž rodiny (Šulová, 2010).

Po roce 1948 byl zaznamenán výrazný rozvoj československé pedagogiky a začal se rozpracovávat model socialistické výchovy, který se stal oficiálním východiskem pro státní výchovnou politiku. Došlo i k novému uspořádání škol a školních osnov, do kterých se výrazně promítala politická ideologie té doby. Vznikly národní (dnešní 1. stupeň základní školy) a střední školy (2. stupeň) (Somr, 1987).

Podle oficiálních vzdělávacích osnov se žáci národní školy dozvídali mnoho informací o zdraví, rodině, vztazích v kolektivu, a to zejména v prvouce, vlastivědě i v tělesné výchově. Cílem národní školy je pěstovat základní zdravotní, mravní a sociální návyky. Osnovy se však vyhýbají jakékoliv zmínce o pohlavním ústrojí člověka či dospívání (Výnos Ministerstva školství a osvěty, 1948).

Střední škola se již problematice pohlavní výchovy věnovala, ovšem až v posledním ročníku. Žáci byli poučeni o základních žlázách s vnitřní sekrecí, hormonech, infekčních nemocích a STD. Dále se zde rozebíral význam rodiny, čistoty duševní i pohlavní a zájem státu na zdravém populačním vývoji národa. Dívky navíc absolvovaly nauku o domácnosti (Výnos Ministerstva školství a osvěty, 1948).

2.4 *60. léta 20. století*

První pokusy o systematizaci sexuální výchovy přišly až na počátku 60. let. Jedním z důvodů byl aktuální trend ucelené a komplexní výchovy (Bělinová, 1989). Také vycházejí nové publikace o partnerství, manželství, rodičovství i sexualitě. Autory publikací byly většinou spolupracovníci sexuologického ústavu, kteří si uvědomovali, že sexuální výchova má poskytovat poučení o biologické, morální, citové i vztahové stránce sexuality. Kromě publikování realizovali také osvětovou činnost zejména na školách (Šulová, 2010).

K systematizaci sexuální výchovy přispěla i vláda. V roce 1960 byla vydána první poválečná norma „Věštník Ministerstva školství“ obsahující pokyn k zahájení výchovy k rodičovství zahrnující výchovu pohlavní a výchovu k manželství a k rodičovství (Šulová, 2010).

Ta měla u žáků vytvářet vztah k rozumnému a zdravému pohlavnímu životu, k manželství a rodičovství. Pokud má být výchova k rodičovství efektivní, musí procházet

všemi složkami vzdělávání a rozvíjet celou osobnost. Autoři té doby píší: „*Socialistická pedagogika chápe výchovu k rodičovství, teda aj sexuálnu výchovu ako súčasť formovania celkového profilu osobnosti, ako požiadavku harmonického psychického i fyzického rozvoja jednotlivca.*“ (Čihák & Jurčo, 1964).

Dále zmiňují potřebu individuálního přístupu vzhledem k psychickému vývoji a znalostem jedince. Důležitý je i vztah dítěte k vychovateli, který mu informace předává. Proto by mělo poučení přijít v první řadě od rodičů a až potom od učitelů, vychovatelů a známých. Přednášející, kteří dělají jednorázové besedy, by měli být alespoň dobře znalí psychického vývoje dítěte a měli by si posluchače získat upřímností a empatií (Čihák & Jurčo, 1964).

Vychovatelé a učitelé by měli usilovat hlavně o to, aby jedinec chápal erotiku a sexualitu jako jednu ze složek harmonické osobnosti a uměl ovládat svůj pohlavní pud. To vše je součástí přípravy na tzv. ušlechtilý pohlavní život, který nenarušuje a nepoškozuje osobnost a její vývoj. Je důležité dítěti nelhat a neodmítat jeho dotazy (Čihák & Jurčo, 1964).

V této době vznikaly i zajímavé publikace, například „Hovory se snoubenci“ V. Bartáka a „Mladá dívka a sex“ J. Pondělíčkové-Mašlové. Obě knihy jsou psané tak, aby se přiblížily dospívajícím i jejich rodičům. Druhá zmíněná kniha je zaměřena zejména na dívky. Dívkám předkládá informace o fyziologii pohlavních orgánů a změnách, ke kterým v pubertě dojde. Je zde také rozsáhlé poučení o menstruaci, pohlavním styku, početí, hygieně, sexuálních deviacích či antikoncepci. Nechybí ani poučení o vztazích.

Za průlomovou považují kapitolu o antikoncepci. Autorka tu nastiňuje metody, jako je přerušovaná soulož, použití prezervativu, kombinovaná ochrana pesar a želé, nitroděložní tělísko, neplodné dny či hormonální antikoncepce ve formě tabletek. Apeluje také na dostatečnou hygienu po styku a na komunikaci mezi partnery. Přímou píše: „*Zábrany a stud musí stranou! Je v dívčině vlastním zájmu přesvědčit svého partnera, že je antikoncepce nezbytná, jestliže by sám snad na ni nepomýšlel.*“ (Pondělíčková-Mašlová, 1969).

V. Barták přidává témata ryze manželská, např. manželské štěstí, neplodnost, věrnost a nevěra atp. Dále zmiňuje i různé polohy při pohlavním styku. Jako důležitou a osvětovou vnímám úvodní myšlenku této kapitoly: „*Při pohlavních stycích není žádný druh něžnosti nebo laskání nemravný nebo nepřírozený, pokud je oběma partnerům příjemný a vhodně podněcuje sexuální vzrušení, případně přispívá k jejich pohlavnímu uspokojení.*“ (Barták, 1965).

2.5 70. léta 20. století

V návaznosti na Věštník Ministerstva školství z roku 1960, byly v roce 1972 vydány „Zásady výchovy k rodičovství na ZDŠ“, určující obsah výchovy k manželství a rodičovství a rozdělily ji do tří etap podle věku žáků (Šulová, 2010).

V první etapě (6-10 let) si žáci tvoří základní představu o struktuře rodiny, jejích funkcích a sourozeneckých vztazích. Učí se základním hygienickým návykům, zdravé životosprávě, základním znalostem o lidském těle, o prevenci nemocí a vlivu škodlivin. Žáci se učí, jak pečovat o dítě, dále jsou poučeni o neznámých a úchylných lidech a varováni před stykem s nimi. Tyto znalosti a dovednosti získávají v různých předmětech.

Druhá etapa (11-12 let) je zejména poučením o nástupu puberty, individuálním vývoji člověka před narozením a po něm. Prohlubuje znalosti o zdravé životosprávě. Ty jsou předávány formou individuálních rozhovorů.

Třetí etapa (13-15 let) nadále prohlubuje znalosti v oblasti morálky, estetiky a vůle. Zdůrazňují se tělesné, duševní i sociální rozdíly mezi pohlavími. Pozornost se věnuje také vysvětlení podstaty kamarádství, přátelství a lásky, volbě vhodného partnera a zdůraznění citového pouta mezi partnery (Šulová, 2010).

I přes značný pokrok se dokument vyhýbá mnohým podstatným tématům. Navzdory tomu však podle něj probíhala výuka i v následujícím desetiletí.

O rok později vzniklo usnesení, které formulovalo zásady organizace předmanželského poradenství. Od téhož roku začala být výchova k manželství a rodičovství uceleným systémem a došlo k mimořádnému metodickému rozvoji této oblasti (Fanta & Šmolka, 1981).

V roce 1975 byly vydány nové osnovy. Ty rozdělily výuku podle ročníků druhého stupně a témata jsou opět probírána v různých předmětech (tělesná výchova, občanská nauka, biologie, přírodopis a základy péče o dítě) (Bílek & Bilková, 1975).

- V šestém ročníku je hlavním cílem vypěstovat návyk pravidelné hygieny, poučení o počátcích puberty a připravení dívek na menstruaci.
- V sedmé třídě následuje poučení o projevech puberty a vedení žáků k sebeovládání.
- V osmém ročníku se žáci seznamují se základními poznatky o anatomii a fyziologii pohlavního ústrojí, sexuálním životě a vývoji zárodku a dítěte. Dále se zde upevňují vhodné postoje k lásce a zahájení pohlavního života.
- V posledním ročníku se vytváří správný vztah mezi chlapci a děvčaty s ohledem na vzájemné přátelství a pomoc. Žáci jsou vedeni k zodpovědnosti

za své činy, úctě k druhým a jejich práci, správné volbě partnera a jsou upozorněni na nevhodnost předčasného pohlavního styku (Bílek & Bílková, 1975).

I zde chybí mnoho důležitých témat a odborníci považují tuto koncepci za nedostačující. Zastánci této koncepce však tvrdí, že je dostačující. Sexualita by se podle nich neměla žákům připomínat, aby nebudila přílišný zájem. Děti jí vidí dost v televizi a časopisech (Bílek & Bílková, 1975). Otázkou však zůstává, zda je to ten pravý a nejvhodnější způsob podání.

Poněkud smířlivěji k tématu přistupuje J. Pondělíčková-Mašlová, která říká, že: „*I jednoduchá a nesoustavná sexuální osvěta je lepší než žádná.*“ Avšak upozorňuje na to, že sexuální výchova rozvíjená už od útlého dětství přispívá k pozdější manželské spokojenosti a štěstí (Pondělíčková-Mašlová, 1976).

Ve své knize „*O sexuální výchově bez rozpaků*“ předkládá koncepci, která přidává opomíjená témata. Prvním bodem sexuální výchovy by mělo být vysvětlení rozdílnosti pohlaví a zodpovězení otázky, odkud děti přicházejí. Zdůrazňuje, že děti nemá nosit čáp, neboť člověk patří do přírody stejně jako ostatní živočichové a dítě si má uvědomovat, že se rodí a umírá stejně jako ostatní tvorové (Pondělíčková-Mašlová, 1976).

V páté a šesté třídě by pedagogové měli žáky seznámit s tématy menstruace, poluce, těhotenství, porodu a masturbace. Již teď je vhodné žáky upozornit na specifčnost lidské sexuality a nutnost ovládat a usměrňovat pohlavní pud. V dalších letech přichází na řadu témata vztahová. Žáci si mají v bezpečném prostředí zkusit diskutovat o daných tématech i s druhým pohlavím. Tím se učí vyjadřovat své osobní postoje. Dále by měli získat přehled o antikoncepci, neplodnosti a potratech, sexuálních abnormitách a STD a o právních otázkách (Pondělíčková-Mašlová, 1976).

Autorka věnuje pozornost i sexuální výchově na středních školách, jejímž jádrem je láska k osobě druhého pohlaví. Absolvent střední školy se jasně orientuje v oblasti sexuality a rozumí způsobům chování, které plynou z ženské či mužské role. Jinými slovy jsou plně připraveni pro manželství a rodinné závazky (Pondělíčková-Mašlová, 1976).

K osvětě přispěl i výše zmíněný profesor J. Hynie knihou „*Dospíváte v muže*“. Publikace otevřeně odpovídá i na takové otázky, které bychom v té době vnímali jako kontroverzní, např. homosexualita, onanie, antikoncepce atp. Autor přímo, avšak stále citlivě vysvětluje mnohé otázky dospívajících chlapců a vyvrací mnohé mýty.

Celkově kniha nabádá k umírněnosti a zdrženlivosti, což J. Hynie vystihuje slovy: „*Je dobře v době dospívání dát uzrát ušlechtilým citům, mezi něž patří láska, ale o tělesnou pohlavnost není třeba mnoho se starat. Naopak, čím méně je tato složka zúčastněna a čím méně sil mladého člověka spotřebuje, tím lépe pro něho.*“ (Hynie, 1976).

Úkolem pohlavní výchovy tedy musí být výchova mladých lidí k lásce – hlubokému citu k ženě. Měla by vést k touze po společném životu a ke společným snahám a nadějím (Hynie, 1976).

2.6 80. léta 20. století

Jak již bylo řečeno, v 80. letech pokračují trendy z předchozího desetiletí. Autoři i nové metodiky se drží věkového rozložení výuky z roku 1972.

Aktuálními cíli jsou: „*Dát mladým lidem takový etický základ a na příslušné věkové úrovni takovou míru poznatků, která jim umožní pochopit podstatu přirozeného životního poslání muže a ženy a jeho realizaci v manželství a rodině. Má orientovat ve složité problematice manželského a rodinného života, podněcovat k dodržování zásad socialistické morálky mezi mužem a ženou a k výchově dětí v řádné občany naší republiky.*“ (Hajná, Brtníková, Ondřejová, Sellnerová & Svobodová, 1985). Kohoutek zmiňuje ještě důležitost poučení o významu, postavení a společenské vážnosti harmonické rodiny, jejích funkcích a o vytváření optimálních vztahů mezi jednotlivými členy (Kohoutek, 1986).

Zvláště je mi sympatický Kohoutkův přístup ke vztahům. Říká: „*Vztah mezi chlapci a dívkami i pozdější vztah mezi mužem a ženou by se měly děti a mládež učit chápat a rozvíjet jako druh sociálních vztahů mezi jedinci, jejichž základ spočívá v obecných mezilidských vztazích funkčních i osobně výběrových.*“ (Kohoutek, 1986).

Sexuální výchova je chápána značně široce, zahrnuje výchovu světonázorovou a politicko-morální, výchovu k manželství a k odpovědnému rodičovství a zdravotní a sexuální výchovu. Zmíněné složky se prolínají a jejich obsah na sebe navazuje tak, aby se témata neopakovala nebo nebyla opomenuta. Při sestavování výukových plánů je třeba vycházet z dlouhodobých výhledů. Úkoly musí odpovídat potřebám mládeže a cíle musí být realistické. Tyto podmínky lze naplnit, když hlavní směry výchovy budou zpracovávány v pětiletých plánech a jejich naplňování bude důsledně kontrolováno (Hajná, 1986).

Velice iniciativně se do této problematiky pouští odborníci i vláda. Vznikly i publikační přehledy jasně stanovující úkoly jednotlivých ministerstev, jejichž plnění přispěje k rozvoji výchovy k manželství a rodičovství (dále jen Výchova). Ze všech jmenují: zavedení kurzů Výchovy v učebních oborech s maturitou a na vysokých školách, pedagogická výchova rodičů s cílem zvýšení výchovné funkce rodiny, školení učitelů a vychovatelů, zahrnutí Výchovy do koncepce mimoškolní výchovy a vzdělávání, poskytování kurzů a odborných seminářů pro konkrétní věkové skupiny, vytvoření zdravotně výchovných propagačních materiálů atp. Všechny tyto úkoly měly být splněny do roku 1980 (MPSV ČSR, 1977).

Sexuální výchova se v této době stala součástí ucelené komunistické výchovy mládeže a vstoupila i do předškolních zařízení. Úkolem mateřských škol je v první řadě každodenním působením učitelky vzdělávat a vychovávat děti (Hajná et al., 1985). V malých dětských skupinách dochází k rozvoji citových a morálních vztahů. Předškolní věk je významný také pro rozvoj vůle, která je důležitá pro ovládnutí pudovosti. U chlapců by se mělo navíc dbát na výchovu kultivovaných způsobů chování vůči děvčatům (Kohoutek, 1986). Druhým úkolem je prohlubovat a zkvalitňovat připravenost rodičů na plnění rodičovské role. Mateřská škola se stává centrem pedagogické osvěty a odborného poradenství v otázkách výchovy (Hajná et al., 1985).

Přístup k Výchově na základních školách se neliší od předchozích let. Novinkou je zařazení speciální výuky pro chlapce, kde se věnují přípravě na život v rodině, výběru partnerky, výchově ke spoluodpovědnosti za rodinu (Hajná et al., 1985).

Lze zřetelně pozorovat také snahu o systematickou výuku a výchovu. Jedním z doporučení, jak toho docílit, je zvát do škol odborné lektory, kteří mohou naplňovat specifické potřeby dětí (Fanta & Šmolka, 1981). V roce 1988 bylo v ČSR více než 200 odborných lektorů, kteří zajišťovali dva cykly vzdělávání v tehdejších SSM (Brtníková, 1988).

První byl určen pro funkcionáře a výchovné pracovníky SSM. Druhý cyklus vzdělával mladou generaci v následujících tématech: vývoj partnerských vztahů v dospívání, volba vhodného partnera, intimní život, sexuální vztahy, antikoncepce atp. Pro každý okruh byl stanoven lektor s příznačnou odbornou způsobilostí (Brtníková, 1988).

Koncepce je pokroková tím, že myslí i na vzdělávání vychovatelů. Co bych však vytkla, je, že výše zmíněné informace byly dostupné pouze členům SSM, ostatní tak byli izolováni od vzdělání v této oblasti.

I pro nečleny bylo však dostupné vzdělávání v této oblasti v rámci školy, to mělo pokračovat i na střední škole. Úkolem vychovatelů a pedagogů je, aby si žáci dále doplňovali dosavadní vědomosti a sami vnímali důležitost získávání nových poznatků. Těmto vědomostem jsou dodávány citové, morální a společenské souvislosti. Cílem je vytvořit u žáků správné názory a představy o manželském a rodinném životě a tvořit reálná očekávání. V neposlední řadě mají žáci ovládnout umění rozvíjet partnerské vztahy a všechny složky lidské osobnosti při výchově dětí. Mládež připravující se na dělnická povolání musí povinně absolvovat dvacetihodinový kurz výchovy k rodičovství (Hajná et al., 1985). Což na rozdíl od koncepce SSM zajišťuje, že se tato důležitá témata dostanou k co nejširšímu okruhu mladých lidí.

Vzdělávat by se však měli i lidé dospělí s vlastní rodinou, předpoklad je totiž takový, že výchova současné generace ovlivní i generace budoucí. Pokud tedy vzděláme budoucí rodiče, budou při výchově svých dětí uvědomělejší a ty získají lepší základy Výchovy již v rodině (Fanta & Šmolka, 1981).

V celém tomto období se v koncepcích projevuje prorodinná politika. Rodina je doslova základ státu, proto je třeba již v dětech pěstovat pozitivní vztah k rodinnému životu. Důležité také je, aby se tato výchova dostala lidem ze všech sociálních skupin, musí odpovídat jejich věkové, sociální úrovni i jejich potřebám.

Všechny přístupy směřují k výchově všestranně rozvinutého a uvědomělého člověka. Období je pokrokové hlavně tím, že výuka sexuální výchovy je povinná. Zda byl způsob, jakým probíhala, optimální, už nezjistíme. Realitou však zůstává, že 80. léta jsou prakticky jediným obdobím, kdy se vláda jasně vymezila a udělala jasné kroky pro její řešení.

2.7 90. léta 20. století

Informace o efektivitě sexuální výchovy v 90. letech poskytuje výzkum A. Brzka a J. Mellana zaměřený na aktuální situaci sexuální výchovy v české společnosti. Výsledky ukázaly, že mnozí dospívající začínají s pohlavním životem předčasně a jsou nedostatečně informováni o antikoncepci a STD. Postoje dětí jsou ovlivňovány zkušenějšími vrstevníky, což je nutí k časnější sexuální aktivitě. Rodiče přenechávají zodpovědnost na škole. Učitelé uznávají potřebnost sexuální výchovy, ale necítí se na ni být teoreticky připraveni (Brzek & Mellan, 1994).

Řešení vidí autoři v zavedení sexuální výchovy jako povinné součásti vzdělávání na základních i středních školách. Není nutné pro sexuální výchovu zřizovat samostatný předmět, je však nutné, aby ji v rámci jiných předmětů nebylo možno vynechat. Je tedy třeba sexuální výchovu zaštitit legislativou (Brzek & Mellan, 1994).

Dále je třeba připravovat pedagogy na výuku sexuální výchovy na pedagogických fakultách. Cílem je: „*Zkvalitnění sexuální výchovy jak v oblasti správných, vhodně seřazených a načasovaných informací, tak v oblasti postojů*“ (Brzek & Mellan, 1994). Jako poslední doporučení uvádí vytvoření učebních textů a pomůcek. Také zmiňují vytvoření databáze aktuálních informací z oblasti sexuální výchovy, dostupnou školám (Brzek & Mellan, 1994).

Z výzkumu vyplývá, že sexuální výchova byla uznána jako nutná. Prvořadým problémem tedy už není, zda ji vůbec vyučovat, ale jaké jí stanovit cíle a meze. V návaznosti na aktuální zjištění a jasně vyjádřené potřeby vzniklo mnoho metodik a publikací na dané

téma. Výše zmínění autoři vytvořili koncepci na základě požadavku tehdejšího Ministerstva školství (Mellan, 1996).

Jejich cílem bylo, aby sexuální výchova směřovala ke komplexní výchově člověka, učila žáky ctít život, zdraví a práva druhého. Vychovávala člověka tolerantního k jiným názorům, menšinám a handicapovaným jedincům. Apelují také na monogamní rodinu jako nejlepší prostředí pro bezpečnou sexualitu a výchovu dětí. Jedince, pro něž je tento ideál hůře pochopitelný, například pro děti z neúplných rodin, je třeba učit alespoň bezpečnému a odpovědnému sexuálnímu životu (Mellan, 1996).

Šulová to doplňuje tvrzením, že je nutné, aby se témata sexuální výchovy dostala právě k dětem, kde rodina tuto informační funkci neplní. V každém případě by rodiče měli být seznámeni předem s náplní sexuální výchovy ve školách (Šulová, 1995). Měli by mít možnost spolupodílet se na její tvorbě. Kromě věku a zájmu žáka má sexuální výchova zohledňovat i postoje rodičů a regionální odlišnosti, neboť sexuální výchova může být efektivní pouze tehdy, když budou všechny složky systému spolupracovat (Machová, Marádová, Klementa a kol., 1998).

Sexuální výchova se podle J. Mellana a A. Brzka měla praktikovat od prvního stupně prostřednictvím kmenového učitele. Zde si žáci tvoří základní slovník a porozumění regulaci počtů. Dále jsou vedeni k pochopení AIDS, prevenci sexuálního zneužívání, jsou poučeni o onanii, mezilidských vztazích atd. Základním úkolem je, aby si vytvořili správné postoje a vzorce chování (Täubner, 1996).

Na druhém stupni mají být témata integrována do souvisejících předmětů. Žáci si nadále rozšiřují teoretické znalosti. Pozornost je věnována sexuálnímu chování, orientaci v partnerských vztazích, v rodičovství atd. (Täubner, 1996).

Marádová et al. přidávají: „*Sexuální výchova má zároveň vést k pochopení sexu jako daru, který umožňuje předávání života. Je třeba v ní zahrnout i emotivní působení – ukázat krásu a jedinečnost rozvíjejícího se nového života.*“ (Marádová, 1998).

Na střední škole jsou žáci seznamováni se speciálními otázkami lidské sexuality (Brzek & Mellan, 1994).

Autoři apelují na interaktivitu vyučování, tradiční přednášky shledávají neefektivními. Žáci si potřebují procvičit a osvojit praktické dovednosti prostřednictvím skupinové práce, diskuzí a praktických nácviků chování a reakcí (Mellan, 1996). Jiné koncepce také zdůrazňují, že sexuální výchovu by měli vyučovat odborně připravení lektoři nebo pedagogové se zvláštní aprobačí (Šulová, 1995).

Aby byly splněny všechny cíle sexuální výchovy, je třeba flexibilita ve stylu výuky. Hromadné formy práce, například frontální výuka, je efektivní při informativní části sexuální výchovy, kde je cílem vytvořit znalost. Tato forma by však neměla být převažující, neboť omezuje individuální přístup. Další formou práce je skupinová, při řešení teoretických otázek si žáci trénují spolupráci. Během skupinové práce si třídí novou látku a ta pro ně začíná mít osobní význam. Pro získávání důvěry a poznání dítěte je důležitá i individuální práce. Svě místo mají i exkurze významné pro získávání zkušeností a utváření postojů (Janiš & Täubner, 1999).

Další metodiku vypracovala L. Šulová (zmněná v kapitole 1. 3. 3 Psychologická koncepce). Stanovila témata pro žáky od první do deváté třídy. V každém školním roce by měli žáci absolvovat 4 setkání v rámci běžně vyučovaných předmětů (prvouka, biologie, občanská výchova atp.) (Šulová, 1995). Jiní autoři zahrnují sexuální výchovu do předmětu výchova ke zdravému životnímu stylu. Navazují tak na trend vyspělých zemí, kde těmito programy reagují na zhoršující se zdravotní stav obyvatelstva. Cílem je účinně chránit zdraví mladistvých, ve všech jeho aspektech (Machová et al., 1998).

Jednou z hlavních zásad metodiky L. Šulové je dlouhodobé působení a formování postojů žáků. Probíraná témata jsou žákům předkládána s respektem k jejich vývojovým možnostem (Šulová, 1995).

Hlavní přínos této metodiky shledávám v tom, že ve srovnání s metodikou J. Mellana a A. Brzka dává přesný návod k tomu, jak témata vyučovat. Každé téma má své techniky, teorii, cíle a efekty a upozorňuje i na rizika. Dalším přínosem je komplexnost vybraných témat. Žáci projdou od základních témat rodiny, kamarádství, zdravého životního stylu přes témata biologická, postojová až po kontroverznější témata, např. interrupce, sexuální deviace atp. Na svou dobu ji vnímám jako velmi pokrokovou a odvážnou.

2.7.1 Sexuální výchova v předškolním věku

Již v minulých desetiletích byly pokusy o posunutí sexuální výchovy do předškolního věku. V devadesátých letech vznikla ucelená metodika sexuální výchovy v předškolních zařízeních. Ta se teoreticky opírá na vymezení sexuální výchovy Z. Matějčka, který uvádí, že sexuální výchova probíhá ve třech rovinách. Je to rovina vztahová a rovina vzoru a poučení. První dvě probíhají spontánně od nejtělejšího dětství (Smolíková, Hajnová & Špínková, 1997).

Vztah k sexualitě se dále utváří skrze nápodobu dospělých a zkušenosti dítěte, čímž se formuje sociosexuální role. Poslední rovina poučení. Dítě si má postupně osvojovat a prohlubovat znalosti lidské sexuality. Ty mu pomáhají zorientovat se v prostředí a porozumět okolnímu světu (Smolíková, Hajnová & Špínková, 1997).

Zde můžeme klást otázku, kdy začít se sexuálním poučením. Podle Smolíkové, Hajnové ten pravý čas je tehdy, když je dítě dostatečně zralé na to o těchto tématech hovořit a pochopit je, tedy ve chvíli, kdy se samo zeptá (Smolíková, Hajnová & Špínková, 1997).

Rodina by měla vytvořit pro dítě příznivé prostředí pro jeho zvědavost a odpovědi by měly být vždy pravdivé, avšak přiměřené věku (Pšenička, 1994). Základní informování má proběhnout před začátkem školní docházky (Smolíková, Hejnová & Špínková, 1997).

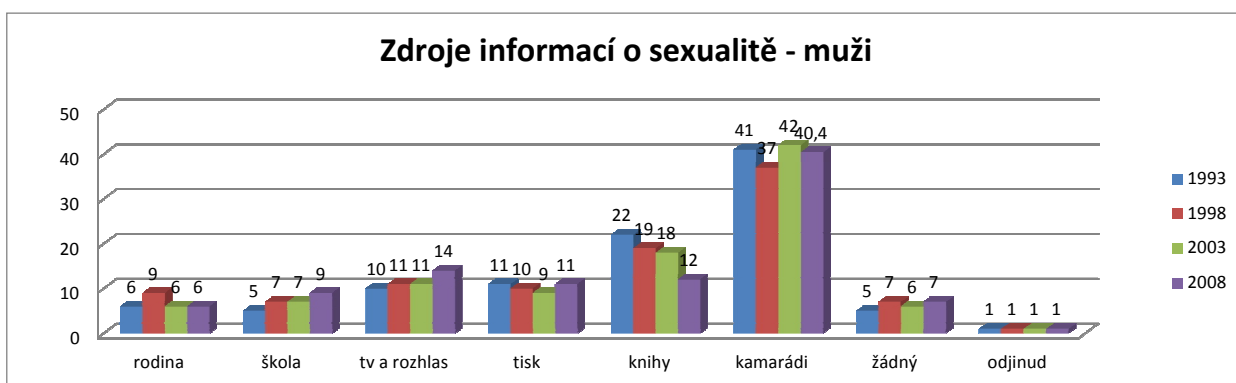
Už v předškolním věku tedy dítě získává základ pro kvalitní sexuální život v dospělosti. Stěžejní roli mají rodiče, kteří by měli dítě vybavit: vědomím rodiny jako zdroje lásky, důvěrou, schopností empatie, zdravými sociálními návyky, schopností komunikovat a odlišit soukromé od veřejného i teoretickými poznatky (Smolíková, Hejnová & Špínková, 1997).

3. SOUČASNÁ SITUACE SEXUÁLNÍ VÝCHOVY V ČESKÉ REPUBLICE

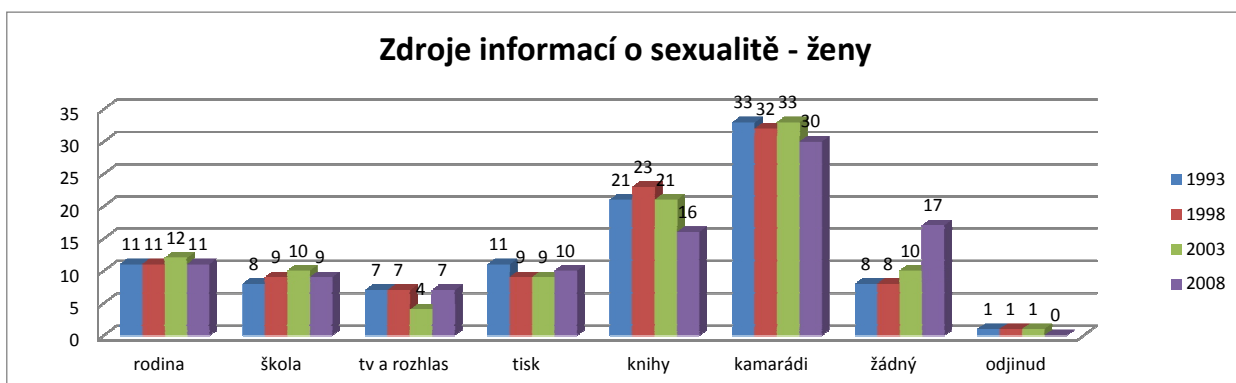
Jak je z předchozího textu zřejmé, vývoj sexuální výchovy byl plný různých přístupů a koncepcí a vždy se výrazně projevovala aktuální společenská a politická situace. Jak je však na tom sexuální výchova nyní? Současností je v této práci pojímáno období od roku 2000.

Tato kapitola se nevěnuje teoretickým vymezením sexuální výchovy, neboť současní autoři v mnohém čerpají z let minulých. Není ani v možnostech této práce poskytnout vyčerpávající výpověď o všech současných přístupech, proto zde představuji pouze několik lišících se přístupem, technikami či rozsahem výuky.

Na začátek uvádím výsledky z výzkumů Weisse a Zvěřiny, zaměřené na aktuální situaci a trendy sexuálního chování obyvatelstva České republiky. Mimo jiné se také zajímají o to, odkud získávají lidé informace o sexualitě.

Graf č. 1 – Zdroje informací o sexualitě – muži, hodnoty jsou uvedené v procentech (podle Zvěřina, 2009 s. 36)

Graf č. 2 – Zdroje informací o sexualitě – ženy, hodnoty jsou uvedené v procentech (podle Zvěřina, 2009 s. 36)

Grafy ukazují, že u obou pohlaví jsou stále převládajícím zdrojem informací kamarádi. Rodina a škola se uplatňují zcela nevýznamně, avšak u mužů jsou zaznamenány významné pozitivní trendy (Weiss & Zvěřina, 2001).

Z výzkumů také vyplývá, že se rodina i škola více zaměřuje na dívky. Předpokladem autorů je, že dívky jsou vnímány jako ohroženější. I přesto se však ve výzkumech ukazuje, že význam rodiny a školy jako zdrojů informací roste, a to hlavně u nejmladších věkových

skupin. Zároveň klesá počet respondentů zcela nepoučených i těch, kteří uvádí vrstevníky jako hlavní zdroj informací (Weiss & Zvěřina, 2001).

V posledních letech také nabývají na významu audiovizuální a tištěná média. Jejich používání odstartovala epidemie HIV/AIDS na počátku 80. let (Weiss & Zvěřina, 2001). V posledních letech je určitě také hojně využívaným médiem internet. Informací tu je mnoho a jsou rychle dostupné. Zde se však potýkáme s ještě větším rizikem předávání nesprávných informací, jejich nevhodností a možným přehlcením jedince. Mnozí si tato rizika uvědomují, a také proto byl v roce 2014 SPRSV (viz seznam zkratk) spuštěn odborný web pro dospívající labestra.cz. Web má poskytovat nezkreslené a pravdivé informace bez mýtů a odpovídat tak na mnohé otázky dospívajících. Projekt využívá peer vzdělávání, píše tu mladí pro mladé.

Problému komercializace sexuality se věnuje G. Bianchi. Podle něj je sexualita v dnešní době všudypřítomná. Člověk je na jedné straně sexualitou přesycen, ale na druhé straně je izolovaný a uzavřený do sebe, neboť o autentické intimnosti se stále mlčí (Bianchi, 2003).

To způsobuje tenzi, proto by mělo být úkolem politiky životního stylu: „*Otvorit otvorenú verejnú debatu o autentických morálnych a existenciálnych otázkách intimity a sexuality, o očakávaniach, potrebách a túžbách ľudí v tejto oblasti, o rôznorodosti ich hodnôt a možnostiach skĺbenia týchto rôznorodostí v jednom sociálnom a politickom priestore.*“ (Bianchi, 2003).

Výzkumy Weisse a Zvěřiny lze doplnit výsledky výzkumu L. Šilerové z roku 2011. Ta se zaměřila na to, jaké informace mladí lidé vůbec mají, jak se je dozvěděli, jak je ovlivnili, jaké informace jim chybí a jaké by chtěli získat a od koho. Jako nejdůležitější a nejužitečnější hodnotili dospívající informace o antikoncepci a STD. Mladší dívky by navíc ocenily více detailních informací o STD, těhotenství, potratech, pohlavním styku a pettingu. Rodičů se ptají jen na těhotenství (Šilerová, 2011).

Informovány o sexualitě v rámci rodiny a školy jsou hlavně děti do začátku dospívání. Později má velký vliv zejména internet. Oceňovaným zdrojem je však stále škola, kladně hodnotí hlavně množství informací, přítomnost odborníků a dostupnost (Šilerová, 2011).

Časté výhrady k sexuální výchově jsou, že výuka je zajištěna nevhodným učitelem, jsou používány nevhodné metody a pomůcky. Informace jsou zařazeny pozdě a tématům je věnováno málo prostoru. Alarmující také je, že jen velmi malé množství dospívajících uvedlo, že se jim dostalo vyhovujících informací (Šilerová, 2011). Hlavním nedostatkem je špatná

znalost zákona, týkajícího se sexuality a problematiky těhotenství. Celkově se však dá říct, že žáci 7. až 9. ročníků jsou o problematice sexuality informováni dobře (Hejsková, 2002).

Z výsledků tedy vyplývá, že sexuální výchova je potřebná a žáci ji sami vyžadují. Proto by měla být realizována důsledně, zapojovat odborníky, podporovat dostupnost správných informací a zapojovat vrstevníky. Také by se mělo klást více důrazu na vztahy, komunikaci a podporovat sociální kompetence jednotlivců (Šilerová, 2011).

Dnes je sexuální výchova zahrnována do rodinné výchovy. Někteří odborníci by však raději podřadili rodinnou výchovu pod výchovu sexuální, neboť ta může být rozdělena na populační výchovu, sexuální výchovu, výchovu k mezilidským vztahům a komunikaci a rodinnou výchovu (Janiš, 2002). R. Uzel to podporuje tvrzením, že pokud jsou učební osnovy volnější, dochází často k omezení sexuální výchovy. Celá oblast se tak redukuje na stručné poučení o nebezpečích sexu a způsobech ochrany (Uzel, 2006).

V posledních desetiletích je používán i pojem výchova k reprodukčnímu zdraví. Reprodukční zdraví lze definovat jako: „*schopnost oplodnit (u muže), otěhotnět, donosit a porodit zdravé dítě (u ženy)*“. I přes specifické vymezení se tato výchova věnuje též oblasti biomedicínské (anatomie pohlavních orgánů, změny v dospívání, intimní hygiena, prevence předčasného těhotenství a STD atp.) a psychosociální (integrace sexuality do celku osobnosti, vytváření postojů, hodnot a odpovědných vztahů atp.) (Machová & Hamanová, 2002).

Výchova k reprodukčnímu zdraví pouze ukazuje další možný přístup a úhel pohledu na sexuální výchovu. Z historického přehledu je zřejmé, že terminologie a vymezení se měnilo mnohokrát. Základní cíle však zůstávají stejné.

3.1 Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách dle MŠMT

Pro ujasnění otázek kdy a v jakých předmětech se má sexuální výchova vyučovat, vydalo MŠMT v roce 2009 „Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách“ (dále jen Doporučení), zmíněné již v první kapitole. Doporučení čerpá z předešlých koncepcí, ale reaguje také na aktuální změny společnosti. Stejně jako předchozí koncepce apeluje na komplexní a systematické pojetí sexuální výchovy. To vštěpuje dítěti teoretické informace, morální principy, formuje jeho postoje a podporuje osobní autonomii (MŠMT, 2010).

Koncepce také stanovuje požadavky na pedagogy sexuální výchovy. Ti by měli splňovat následující:

- dostatečná odborná kvalifikace v didaktice sexuální výchovy,
- průběžné vzdělávání v této oblasti,
- empatie, kreativita, respekt, schopnost vést diskuzi,
- znalost příslušné legislativy,

- povědomí o specializovaných pracovištích,
- schopnost spolupráce s rodiči,
- vědomí hranic osobní výpovědi, neboť je žákům vzorem (MŠMT, 2009).

ŠMP (viz seznam zkratk) má doporučovat vhodné metody prevence výskytu sexuálně rizikového chování a případně spolupracovat s příslušnými orgány. Dále doporučuje vhodné vzdělávací aktivity a informuje další pedagogy o nových poznatcích a trendech. Jeho úkolem je také zpracovat tuto problematiku do MPP (viz seznam zkratk), s přihlédnutím k aktuální společenské i školní situaci. Ředitel školy pak musí uznat potřebnost sexuální výchovy a zajistit podmínky pro její realizaci (MŠMT, 2009).

Co se organizace sexuální výchovy týče, vychází Doporučení z předchozích metodik. Autoři apelují na komplexnost a provázanost s celým výchovně vzdělávacím procesem, interaktivitu, vědeckost, důvěru, spolupráci s rodinou a zapojení externích odborníků. Témata sexuální výchovy jsou integrována do výuky různých předmětů.

Současně s Doporučením byla vydána příručka „Sexuální výchova – vybraná témata“, která se zaměřuje i na aktuální témata, např. sexualita a média, syndrom CAN, sexualita a legislativa, genderové aspekty sexuální výchovy atp.

Tyto dva prameny mohou sloužit pedagogům jako zdroj informací či inspirace při realizaci sexuální výchovy. Vždy je však třeba mít na paměti bezpečí žáků a vycházet z jejich aktuální vývojové úrovně, potřeb a znalosti jich samotných. V každém případě oba dokumenty jsou pouze doporučením, realizace sexuální výchovy stále závisí na konkrétní škole a pedagozích.

3.2 Centra primární prevence

V současné době lze využít služeb externích organizací. Obecnějšími programy jsou PPP (viz seznam zkratk). Primární prevence je předcházení vzniku rizikového chování u osob, které zatím nejsou ohrožené. CPP (viz seznam zkratk) poskytují v této oblasti profesionální intervenci a poradenství školám i veřejnosti. Prostřednictvím dlouhodobých programů předávají cílovým skupinám znalosti, dovednosti a formují postoje, které pomohou eliminovat projevy rizikového chování a podporovat zdravý životní styl (Koncepce centra PP, 2014).

V programech má své místo i partnerství, sexualita a sexuálně rizikové chování. K tomu se však žáci zpravidla dostávají až posléze. Předchází mu dlouhodobá práce s kolektivem, při které se žáci učí sociálním dovednostem, např. spolupráci, zdravé komunikaci, respektu. Učí se otevřeně mluvit o svých pocitech, názorech a přijímat pocity a názory druhých (Koncepce centra PP, 2014).

Bloky na partnerství a sexualitu se orientují na ujasnění základních pojmů, uvědomění si odlišnosti mezi pohlavími, vzájemné toleranci, pochopení, otevřené komunikaci o partnerství a sexualitě. Žáci si utřídí svá očekávání a představy o budoucím partnerovi a ty konfrontují s očekáváním a představami druhého pohlaví. Dále získají informaci o antikoncepci, STD, seznámí se s legislativou a sexuálními deviacemi. Tyto informace jim mají napomoci k tomu, aby se následně mohli sami zodpovědně rozhodnout, co chtějí a co ne a uměli nechtěné vhodně odmítnout (Koncepce centra PP, 2014). Programy však postrádají poučení biologické nebo se o něm zmiňují jen ve stručnosti podle dotazů a zájmu samotných žáků.

S třídou pracují lektoři od šesté do deváté třídy. Tímto plní programy zásadu dlouhodobosti, vytvoření důvěrného vztahu a osvojování sociálních dovedností. Lektorská dvojice je žákům zároveň vzorem mezilidské interakce a komunikace. Setkání jsou vedena interaktivní formou. PPP tedy neposkytují sexuální výchovu se všemi aspekty, ale žáky učí mnohému, co je pro budování kvalitních mezilidských vztahů a porozumění sobě i druhým nezbytné.

3.3 Škola osobního života

Existují i programy zaměřené přímo na sexuální výchovu, takovým je například ŠOŽ (viz seznam zkratk) Centra pro rodinu a sociální péči z.s. Cílem ŠOŽ je inspirovat dospívající k pozitivnímu pohledu na sebe, lidskou důstojnost, lásku, manželství a ukázat pozitivní význam sexuality ve vztahu lásky. Tento přístup vede k nahlédnutí sexuálně rizikového chování jako neblahého a škodlivého (Škola osobního života, 2014).

Program je určený pro žáky druhého stupně základní školy a studenty střední školy. Program probíhá v několika na sebe navazujících dvouhodinových seminářích využívajících frontální výuku a diskuzi. Obsahem jsou témata:

- zdravé sebepřijetí, potřeba prožívat vztahy, lásku, zamilovanost,
- poučení o pohlavní soustavě, oplodnění, těhotenství a rodičovství,
- rodičovská role, antikoncepce, STD a odpovědný přístup k plodnosti,
- výběr partnera, odpovědnost za svůj sexuální život a negativní následky rizikového chování (Škola osobního života, 2014).

Stejně jako předchozí snaží se i tento o dlouhodobou spolupráci. Jako problematický shledávám způsob předávání informací, neboť frontální výuka není klasifikována jako efektivní způsob prevence. Žákům chybí prožitek a není zde možnost si věci vyzkoušet.

I tento program zajišťují odborně vyškolení lektoři s dostatečnými znalostmi tématu i vývojové a sociální psychologie, které nabízejí zřetelné vodítko, jak s žáky pracovat. Jedině

lektor znalý těchto zákonitostí může poskytovat efektivní prevenci. Většina lektorů je ve věku mladé dospělosti, což umožňuje využívání peer prvku.

3.4 Peer vzdělávání

Peer vzdělávání se mimo jiné věnuje SPRSV, poprvé ho v oblasti sexuální výchovy v České republice využil PaedDr. Rydlo v roce 1995. Pro programy je charakteristické, že lektori „peeři“ jsou příslušníky stejné věkové či sociální skupiny jako jejich posluchači (Prouzová, 2008). Peeři jsou studenti středních škol vyškolení v příslušných tématech a práci se skupinou. Programy jsou určeny studentům základních a středních škol. Využívají se při nich zejména aktivizační a nácvikové metody. Během programů je také poskytováno vrstevnické poradenství. Setkání jsou buď jednorázová, nebo na základě zájmu školy mohou navázat i dlouhodobou spolupráci (Netopeer – vrstevnické vzdělávání v oblasti prevence rizikového sexuálního chování 2011, 2011).

Cílem projektu je zlepšení informovanosti mládeže o problematice sexuálního a reprodukčního zdraví, sexuálních a reprodukčních práv a zajištění prevence rizikového sexuálního chování. Vyšší informovanost vede k vytváření odpovídajících postojů, dovedností a způsobů chování. Peer vzdělávání se využívá především v prevenci HIV/AIDS (Prouzová, 2008). Vrstevníci jsou stále hlavním zdrojem informací o sexualitě. Tyto programy to využívají a zajišťují dospívajícím vzdělaného a uvědomělého vrstevníka.

Organizací a projektů zajišťujících sexuální výchovu existuje dnes mnoho. Školám jsou nabízeny i jednorázové přednášky na vybraná témata. Ty jsou užitečné pro rozšíření teoretických vědomostí, nižší je však jejich účinek na formování postojů a chování. Stejně tak zatím neexistují žádné studie, které by dokládaly efektivitu výše zmíněných programů. Veškerá zhodnocení vychází pouze ze zkušeností organizací a z bezprostředních zpětných vazeb účastníků.

3.5 Zhodnocení

Zatím tedy nelze stanovit, který program je lepší. Současný trend nesměřuje ani ke stanovení jednoho univerzálně platného programu sexuální výchovy. Důvodů je mnoho. Například je to nejednotnost odborníků, aktivita organizací nesouhlasících se sexuální výchovou (viz kapitola argumenty proti sexuální výchově) a nakonec i vliv církve. Ten je v některých částech České republiky (např. Morava) stále silný a určuje tak i přístup k sexuální výchově.

Systémové změny se však snaží prosadit mnoho organizací i jednotlivců. Za všechny je to např. SPRSV, Asociace manželských poradců, univerzitní pracoviště – např. PedF UK, FF UK v Praze a PedF v Hradci Králové. PedF v Praze a v Plzni dokonce nabízí sexuální

výchovu jako aprobovaný studijní předmět. Ze soukromých projektů lze jmenovat projekty Kalokagatheie a Diakonie, které se věnují odbornému vzdělávání a poskytují profesionální lektory (Šulová, 2010). Dále fungují projekty Ochrana nenarozeného života, Free Teens, Spirála, peer program WAIT a projekt Výchova ke zdraví. Angažuje se také organizace CEVAP o.s. a Státní zdravotnický ústav.

Školy tedy mají mnoho možností, kterých mohou využít. Zda se školy sexuální výchově věnují, jaké prostředky a cí služby k tomu využívají, je stále záležitostí každé školy. Rozhodující slovo mají ředitelé, kteří mohou třicet procent výuky věnovat předmětu podle svého uvážení.

Možná právě široká nabídka programů je tou správnou cestou, neboť vytváří síť různorodých zdrojů, kde každý může najít to, co sám považuje za nejvhodnější.

4. SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V EVROPĚ

Pro úplný pohled na sexuální výchovu doplňuji kapitolu zaměřenou na aktuální situaci sexuální výchovy v ostatních evropských zemích. Každá koncepce sexuální výchovy musí totiž brát v potaz i aktuální politickou a společenskou situaci státu, kulturu, náboženství a potřeby obyvatel. Každá země tak má svou originální koncepci sexuální výchovy. Zároveň zde není možné uvést informace ze všech zemí. Tato kapitola je spíše ochutnávkou toho, jak probíhá sexuální výchova v jednotlivých částech Evropy.

4.1 Německo

Sexuální výchova v Německu je vnímána zejména jako prostředek pro prevenci vzniku neplánovaných těhotenství. Sexuální výchova je povinná, ale většinou se zužuje na poučení o lidském těle (Parker, Wellings & Lazarus, 2009). Neexistuje zde žádná ucelená koncepce, německá vláda přenechává zodpovědnost na školách. Jedinou podmínkou je, že musí být komplexní a zohledňovat potřeby cílové skupiny (Berne & Huberman, 1999).

Cílem německé sexuální výchovy je pomocí dialogu a dostatečných informací vést žáky k pozitivnímu vztahu k sexualitě, zodpovědnému a bezpečnému sexuálnímu chování a toleranci k odlišným životním stylům. Dále si žáci trénují komunikaci o intimních tématech a aktivní podílení na vlastním sexuálním životě (Berne & Huberman, 1999).

Aktuálním úkolem německého vzdělávání je začlenění imigrantů a jejich potřeb plynoucích z kulturní diverzity do sexuální výchovy (Parker et al., 2009).

4.2 Rakousko

V Rakousku je sexuální výchova ve školách povinná od roku 1970. V současné době je zahrnuta do biologie, němčiny, náboženské výchovy a sociálních studií (Wellings & Parker, 2006). Výchova začíná na základních školách, s využitím frontální výuky a praktických nácviků, např. používání antikoncepce (Parker et al., 2009). Dále pokračuje i na středních školách, rakouští studenti tak dostanou minimálně tři lekce sexuální výchovy (Wellings & Parker, 2006).

Silný vliv má stále náboženství a sexuální výchova zůstává kontroverzním tématem. Ve školách se většinou zužuje na biologické poučení s omezenou diskuzí o etických, psychologických a sociálních otázkách (Parker et al., 2009). Další překážkou je nejednotné financování (Parker et al., 2009). V odlehlejších a méně početných oblastech se tak sexuální výchova často vůbec nepraktikuje (Wellings & Parker, 2006).

4.3 Slovensko

Slovenská sexuální výchova je v mnohém podobná naší. V roce 1994 Ministerstvo školství vydalo pokyny k sexuální výchově a osnovy pro základní a střední školy, které vymezují konceptuální rámec sexuální výchovy (Poliaková, 2003). Ta je zajišťována prostřednictvím mnoha předmětů. Tento systém funguje prakticky až dodnes.

V současné době používají pojem „Výchova k manželstvu a rodičovství“, jehož úkolem je naučit žáky vnímat sexualitu jako přirozenou součást života a hodnotu s etickým rozměrem. To je má vést k tomu, aby později byli schopní uspokojit své sexuální potřeby, dokázali prožívat lásku a směřovali svůj život k manželství a rodičovství (Poliaková, 2003).

Praxe je však podobná ostatním zemím. Hlavní zodpovědnost za výuku má učitel a záleží na jeho iniciativě, motivaci a jeho profesionální a lidské připravenosti a kompetencích (Poliaková, 2003). Stát si však nutnost systematické přípravy budoucích pedagogů uvědomuje a od roku 1998 jsou základy sexuální výchovy zahrnuté do studijních plánů vysokoškolských pedagogických oborů (Prevendárová, 2000).

Navzdory tomu sexuální výchova na Slovensku je stále nedostatečná, nekonzistentní a její poskytování se liší v závislosti na velikosti regionu a vlivu náboženství v dané oblasti. Například na venkově stále převládá konzervatismus a témata jako homosexualita a sexuální násilí jsou ignorována (Wellings & Parker, 2006).

4.4 Polsko

Polsko pro sexuální výchovu používá termín „Výchova pro rodinný život“ a velký vliv na její obsah má církev. Sexuální výchova musí být obsažena ve školních vzdělávacích osnovách a od roku 2009 je dokonce samostatným předmětem. Na druhou stranu se žáci této výuky nemusí účastnit, pokud s tím jejich rodiče nesouhlasí (Monkos, 2009 cit. dle Psyk, 2009).

Výuka je závislá na iniciativě učitelů a hojně využívá externích pracovníků (Parker et al., 2009). Navíc není jasně stanoven obsah výuky, takže učitel má prakticky volnou ruku ve výběru témat a způsobu předání informací. To však nemusí vždy prospívat kvalitě a objektivitě výuky. Z externích organizací zde funguje uskupení dobrovolných vzdělavatelů „Ponton“, kteří provozují telefonickou linku pro teenagery a vzdělávají žáky ve školách (Józefowska, 2009).

Sexuální výchova je zde velmi selektivní a ve venkovských oblastech zcela nedostupná (Parker et al., 2009). Nedostatek školní sexuální výchovy místní vláda obhájuje tím, že ctí ústavní právo rodičů vzdělávat své děti v otázkách mravních a náboženských podle svého přesvědčení (Monkos, 2009 cit. dle Psyk, 2009).

4.5 Francie

Francouzské školy začínají se sexuální výchovou v šesti letech a zajišťují ji učitelé či externí organizace, např. IPPF a HIV/AIDS agentury (Parker et al., 2009). Od roku 1996 mají žáci starší třináct let ve Francii povinnost absolvovat 20-40 hodin sexuální výchovy během čtyř let (Weaver, Smith & Kippax, 2005). V roce 2003 bylo vydáno nařízení, že sexuální výchova musí integrovat biologické, psychologické, emocionální, sociální, kulturní a etické aspekty sexuality (Parker et al., 2009).

Školy též spolupracují s externími lektory, kteří přednášejí specializovaná témata. Funguje i spolupráce školy, médií a dalších organizací, které apelují na zdravé sexuální chování mládeže (Berne & Huberman, 1999). Teoretické základy francouzské sexuální výchovy jsou kvalitní, ale trpí nedostatkem finančních prostředků. Pravidelně tu také proti sexuální výchově protestují katolické skupiny (Parker et al., 2009).

4.6 Španělsko

Ve Španělsku, stejně jako v dalších jihoevropských zemích, např. v Itálii, Řecku, Bulharsku, Kypru atp., má stále velký vliv církev. Postupně však směřují k liberalizaci a k zavedení sexuální výchovy do škol. Vláda většinou nemá žádnou jasnou reprodukční politiku a sexuální výchova je nedostatečná a ignoruje některá důležitá témata. V odlehlých regionech pak neexistuje vůbec. Na rozdíl od ostatních zemí není ve Španělsku sexuální výchova povinná a předávání informací je spíše na rodině, médiích a vrstevnících (Parker et al., 2009).

Aktuálním tématem je rovnost pohlaví, přičemž škola je vnímána jako vhodné prostředí pro podporu rovných vztahů, vymýcení diskriminace a násilí. To se zajistí výchovou k toleranci, podpoře, úctě, rovnosti a zdravému sebevědomí. Naopak poučení biologické a technické chybí, což vede k vytváření mýtů, stereotypů a negativních postojů k sexualitě (Venegas, 2013).

Realizování vlastní sexuální výchovy na školách stále záleží na iniciativě jednotlivých učitelů (Parker et al., 2009). Ve Španělsku je sexualita stále vnímána jako záležitost osobní, mezi školami a rodinami tak často vznikají konflikty, neboť rodiče se domnívají, že sexualita patří do rodiny a ne do školy. Spolu s církevním konzervatismem tyto názory značně zpomalují vývoj sexuální výchovy (Venegas, 2013).

4.7 Švédsko

Švédsko je zemí s velmi otevřeným přístupem k sexualitě, což je způsobeno i tím, že základní úkol společnosti vidí v poskytnutí adekvátních a objektivních informací a služeb týkajících se sexuality a reprodukce dospívajícím. Také je první evropskou zemí, kde byla

roku 1955 zavedena povinná sexuální výchova (Parker et al., 2009). Jedním z argumentů pro zavedení byl problém nízké životní úrovně mnohočetných rodin. Později přidali i další cíle, např. výchovu k pozitivním vztahům (Boëthius, 1985).

Sexuální výchova probíhá od předškolního věku a pokračuje během povinné školní docházky, kde ji zajišťují různé školní předměty a spolupracující organizace. Sice tu neexistuje formální kurikulum sexuální výchovy, ale v rámci anti-diskriminační politiky jsou předepsaná témata, o kterých se žáci musí učit (transgender identita, etnický původ, náboženství, zdravotní postižení, sexuální orientace atp.). To dává učitelům jistý podklad pro výuku sexuální výchovy (Sherlock, 2012).

Mimo poučení o anatomii a pohlaví se zaměřují na osobnostní rozvoj žáků, znalosti mezilidských vztahů, rovnost mezi pohlavími, sebepojetí a toleranci k ne-heterosexuálům. Sexuální výchova je vnímána jako prostředek prevence diskriminace (Sherlock, 2012).

I zde je poskytování sexuální výchovy nerovnoměrné. Stejně liberální a pokrokové je i Norsko, Finsko a Dánsko (Parker et al., 2009).

4.8 Velká Británie

Spojené království přistupuje k sexualitě stále značně konzervativně. Avšak sexuální výchově je v současnosti přikládán větší význam, z důvodu špatného reprodukčního zdraví obyvatel a vysoké dospívající porodnosti (Parker et al., 2009). Britové užívají pojem „Sex and relationship education“ a jeho náplní je poučení o reprodukci, sexuálním zdraví a vztazích. V menší míře zahrnují diskuze o sexuální orientaci a identitě (Addison, 2006). Výzkumy však ukazují, že je tato problematika stále řešena nedostatečně a mnoho lidí má homofobní postoje. Dalším problémem je úzký pohled na sexuální zdraví, poučení o něm je prakticky poučení o zamezení přenosu infekce (Fromby, 2011).

Navíc do této oblasti pronikají náboženské morální imperativy (Addison, 2006). Ty se vláda snaží regulovat pomocí zákonů. V roce 2008 se pokusila sexuální výchovu ustanovit jako povinnou (Parker et al., 2009). Přesto je stále problém hovořit o sexualitě otevřeně, mnohá témata se opomíjejí a na sexualitu se hledí velmi úzkou optikou (Formby, 2011).

4.9 Nizozemsko

Významné je také Nizozemsko jako západní země s nejvyšším sexuálním zdravím (Lottes, 2002). Sexuální výchova je povinná od roku 1993 a klade důraz na otevřenou diskusi o sexualitě. Učitel je spíše moderátor. Škola má povinnost informovat žáky o těhotenství, STD, sexuální orientaci, homofobii a sexuálních hodnotách. Dále má vést k respektu a budovat dovednosti pro vývoj zdravé sexuality (Weaver et al., 2005).

Cílem je vštípit žákům pocit odpovědnosti za své sexuální aktivity, umožnit jim správně se rozhodovat a stanovit si vlastní hranice (Ferguson, Vanwesenbeeck & Knijn, 2008). Sexuální výchovu podporují i média, prostřednictvím masových kampaní o sexuálním zdraví (Lottes, 2002).

4.10 Rusko

Živé diskuze o sexuální výchově probíhají i v Rusku. Přes zjevnou potřebu systematické sexuální výchovy, kterou uznává většina ruské populace, zde neexistuje žádná ucelená koncepce. Výzkumy vypovídají o vysokém počtu nakažených STD, nechtěných těhotenství, sexuálního násilí a nízkého vzdělání adolescentů v této oblasti (Shapiro, 2001).

Problém však není pouze ve školách, 70 % rodičů přiznává, že nikdy nemluvili s dětmi o sexualitě. Navíc tu má velký vliv ruská pravoslavná církev, která ostře vystupuje proti sexuální výchově ve školách. Podle ní by hlavním úkolem sexuální výchovy mělo být utváření morálních a etických zásad a manželských a rodičovských hodnot. Proti jakýmkoli informacím o technikách bezpečného sexu protestují (Shapiro, 2001).

Přesto v 90. letech vznikl projekt s cílem vytvořit systematickou koncepci sexuální výchovy a zlepšit znalosti i chování dospívajících. V rámci projektu byli vzděláváni učitelé, žáci a vydávány odborné publikace. Později musel být pozměněn a zaměřil se výhradně na vzdělávání pedagogů a integraci sexuální výchovy do výuky. Přímá práce se žáky byla zakázána. Současná situace by se dala charakterizovat jako hledání kompromisu, který by uspokojil všechny strany a zároveň pokryl potřeby žáků (Shapiro, 2001).

4.11 Zhodnocení

Jak je vidět úroveň sexuální výchovy v Evropě není jednotná. Jsou tu země velmi pokrokové a liberální a jsou tu i země konzervativní, kde sexuální výchova téměř neexistuje. Tato rozdílnost mezi jednotlivými zeměmi je způsobená mnoha faktory, nejvýraznější z nich je historický vývoj, převládající vliv církve na daném území a fyziologický temperament národa. Není tedy možné doufat ve sjednocení Evropy v přístupu k sexuální výchově, jednotlivé země však mohou v této diverzitě nacházet inspiraci pro svou vlastní činnost.

Pozitivní zprávou je, že přes značné rozdíly všechny uvedené země uznávají důležitost sexuální výchovy a snaží se o její postupné zavedení do škol. Celkově i sexualita přestává být v Evropě tabu, což má mimo jiné pozitivní vliv na snižování výskytu deviantních forem sexuálního chování.

5. NÁVRH VÝZKUMU

V následující části bakalářské práce předkládám návrh výzkumu na zjištění účinnosti sexuální výchovy na školách. Výzkum se teoreticky opírá o poznatky z předchozí literárně přehledové části. Konkrétně se zaměřuje na porovnání vědomostí a postojů žáků, kteří absolvovali dlouhodobou strukturovanou sexuální výchovu a žáků, kteří měli pouze nahodilou sexuální výchovu.

5.1 Výzkumná část

5.1.1 Teoretická východiska

V teoretické části jsem mimo vývoj sexuální výchovy rozebírala i její vymezení, účel, koncepcce a cíle. V následujícím výzkumu vycházím ze široké definice sexuální výchovy, jejíž působení má ovlivňovat kognitivní, postojevé, emocionální i konativní složky osobnosti. Jejím cílem je vybavit žáky vědomostmi a budovat u nich správné postoje (Pondělíčková-Mašlová, 1999).

Systematická sexuální výchova je také účinnou prevencí výskytu STD, nechtěných těhotenství, dokonce i neplodnosti. Lidé poučení také začínají se svým sexuálním životem později (Uzel, 2006). Ze studií vyplývá, že právě informace o STD a antikoncepci vnímají žáci jako nejdůležitější a nejužitečnější (Šilerová, 2011). Zahraniční výzkumy dále ukazují, že by studenti uvítali více praktických informací jako např., jak se nechat vyšetřit na HIV, co dělat v případě znásilnění, kde získat a jak používat antikoncepci a jak mluvit s partnerem o antikoncepci a STD (Dailard, 2001).

Bylo tedy provedeno mnoho výzkumů o tom, jaké informace studenti dostávají a jaké jim naopak chybí. Tento návrh výzkumu směřuje však trochu jinam, zaměřuje se na to, zda existují vědomostní a postojevé rozdíly mezi žáky škol, kde se praktikuje dlouhodobá sexuální výchova a žáky, kde sexuální výchova probíhá nahodile. V důsledku by pak mohl zodpovědět i stále aktuální otázku, zda je opravdu sexuální výchova důležitá a zda jí má být ve výuce věnován prostor.

5.1.2 Cíl výzkumu

Cílem návrhu výzkumu je zjistit účinnost dlouhodobé sexuální výchovy na základních školách. Konkrétně zodpovědět otázku, zda žáci, kteří absolvovali během povinné školní docházky strukturovanou sexuální výchovu, mají lepší znalosti než žáci s nahodilou sexuální výchovou.

Pro potřebu této studie definuji účinnost jako výkon v předloženém vědomostním dotazníku. Žáci ze škol se strukturovanou a dlouhodobou sexuální výchovou by měli mít lepší znalosti, tudíž budou častěji volit správnou odpověď u otázek, které se zaměřují na teoretické

znalosti a vysvětlení pojmů. Zároveň je na místě i předpoklad, že tito žáci budou mít tolerantnější postoje.

V souhrnu pak tento návrh výzkum odhaluje, zda je sexuální výchova potřebná a zda je pro společnost výhodné do výuky sexuální výchovy investovat čas i finance.

5.1.3 Tvorba hypotéz

Aby bylo možné výše zmíněné předpoklady osvětlit, je nutné stanovit základní hypotézy:

H₁: Úroveň znalostí žáků 9. ročníků škol se strukturovanou a dlouhodobou sexuální výchovou bude výrazně vyšší než u žáků základních škol, kde se uskutečňuje sexuální výchova nahodile, krátkodobě či vůbec.

H₂: Při dlouhodobé sexuální výchově se budou spolu s úrovní znalostí měnit i postoje.

V rámci tohoto návrhu výzkumu jsou postoje pojímány jako vztahy jedince k určitým hodnotám a to na kontinuu od naprosto pozitivního až po zcela negativní. Takto extrémní postoje jsou však spíše výjimkou. Práce se zaměřuje na centrální postoje, jejichž funkcí je utvrzovat jedince ve vztazích, které jsou pro něj významné, upevňovat sebevědomí, přispívat k sebevyjádření a sebeospravedlňování. Také pomáhají jedinci překonávat nejistotu a úzkost (Nakonečný, 1998).

5.1.4 Rozbor proměnných

Do projektu může zasáhnout mnoho nežádoucích proměnných. První proměnnou, která by mohla ovlivňovat výsledky, je neochota žáků i učitelů účastnit se studie. Tato proměnná je částečně eliminována tím, že školy jsou vybírány na základě příležitostného výběru¹. Předpokládám tak, že se přihlásí školy, které mají o dané téma skutečný zájem. Použitím příležitostného výběru však vzniká druhá nežádoucí proměnná a to, že se právě přihlásí jen školy, kde sexuální výchova funguje, a nepostihnou se školy, které téma sexuality tabuizují. V rámci tohoto návrhu výzkumu nelze zmíněnou nežádoucí proměnnou eliminovat. Tento poznatek však může být podnětem k dalšímu výzkumu, který by se mohl zaměřit právě na odmítavé školy.

Počítám také s tím, že by žáci nemuseli pochopit položené otázky či způsob vyplňování dotazníku. Proto jsem zvolila administraci testů vyškoleným externím

---

¹ Také libovolný výběr nebo výběr dobrovolníků. Do vzorku jsou z dané populace vybráni jedinci, nejdostupnější (ve fyzickém smyslu, nebo ve smyslu ochoty spolupracovat). Tento typ výběru je nereprezentativní (Ferjenčík, 2010).

administrátorem, který bude přítomen po celou dobu vyplňování testu. Tím eliminuji i další dvě nežádoucí proměnné, které by se mohly vyskytnout, kdyby byly dotazníky pouze do školy zaslány. První je, že při neosobním kontaktu může za respondenta dotazník vyplnit někdo jiný. Tím, že je administrátor přímo přítomný a zadává dotazník konkrétním lidem, je zajištěné, že dotazník budou vyplňovat opravdu respondenti z naší cílové skupiny. Zároveň se tím zvyšuje i návratnost dotazníků a snižuje počet chybně vyplněných dotazníků.

Výkon žáků může také ovlivňovat ostych, což je právě druhá zmíněná proměnná, která může být eliminována externím administrátorem. Žáci jsou v první řadě ujištěni, že dotazník je opravdu anonymní, nemají uvádět jméno ani jiný identifikační znak. Navíc administrátor je úplně cizí osoba, která žáky nezná, a tudíž nemůže jejich dotazníky identifikovat ani podle písma. Dotazníky se po vyplnění navíc zalepí do obálky a administrátor je odveze s sebou. Škole jsou pak poskytnuty pouze souhrnné výsledky z celého šetření. Všechna tato opatření přispívají k anonymitě nasbíraných dat a žákům mohou dodat odvalu k tomu, aby dotazníky vyplňovali svědomitě a podle svého přesvědčení.

Zkreslovat výsledky dále může fakt, že žáci nezískávají informace o sexualitě pouze ve škole, ale i v rodině, od kamarádů a v neposlední řadě si je sami hledají na internetu. Tudíž i žáci škol, kde sexuální výchova nefunguje, mohou mít velmi dobré znalosti. Tuto proměnnou nelze ve výzkumu eliminovat, ale může být alespoň korigována dostatečným počtem respondentů v obou skupinách.

Na straně respondentů také intervenuje jejich vyznání, rodinné prostředí a přístup k sexualitě obecně. Všechny tyto aspekty mohou zásadně ovlivňovat přístup jedince k sexualitě a všem jejím aspektům. Tuto proměnnou opět nelze eliminovat, neboť neznáme rodinné zázemí každého respondenta. Korigována je dostatečným počtem respondentů.

5.2 Metoda

5.2.1 Výzkumný soubor

Cílovou skupinou tohoto návrhu výzkumu jsou žáci devátých ročníků základních škol, na kterých se praktikuje strukturovaná dlouhodobá sexuální výchova a žáci devátých ročníků škol, kde sexuální výchova probíhá nahodile či vůbec.

Výběr výzkumného souboru probíhal ve dvou fázích. V první fázi výběru výzkumného souboru byla zvolena metoda nenáhodného kriteriálního výběru. Byla stanovena podmínka, že se školy musí nacházet ve středně velkých a velkých městech, konkrétně v městech s minimálně 40 000 obyvateli. Dále tyto školy musí být v maximální vzdálenosti 100 km od Prahy. Uvědomuji si, že takto zvolený výběr nebude reprezentativní, avšak z časových i finančních důvodů bylo nutné výzkumný soubor zúžit. V takto vybraných městech jsem si

vyhledala seznam základních škol, které mohly být zařazeny do předběžného výzkumného souboru.

Na webových stránkách těchto škol jsem vyhledala ŠVP (viz seznam zkratk) a MPP, které jsem důkladně prostudovala. Na základě obsahu těchto dvou dokumentů byly školy zařazeny do skupiny se strukturovanou sexuální výchovou a do skupiny bez sexuální výchovy. Do skupiny škol se strukturovanou sexuální výchovou byly zařazeny školy, jež pravidelně poskytují žákům přednášky na dané téma či spolupracují s externími organizacemi. Mezi tyto organizace počítám i CPP, neboť jejich programy se v mnohém překrývají s programy zaměřenými čistě na sexuální výchovu.

V této chvíli nastává druhá fáze výběru respondentů, která probíhala příležitostným výběrem. Do škol vybraných podle výše zmíněných kritérií byly odeslány e-maily s představením projektu a jeho metodou, podmínkami, nároky a účelem. Školy byly tímto vyzvány, aby v případě zájmu odpověděly na e-mail.

Do výzkumného souboru jsou zahrnuty vždy všechny deváté třídy vybrané školy. Obě skupiny čítají minimálně deset škol, což zajistí dostatečný počet respondentů pro výzkumnou studii.

5.2.2 Metodologie a sběr dat

Sběr dat proběhne na začátku devátého ročníku, pokud to bude možné, tak hned v měsíci září. Žáci již v této době mají většinu školní docházky za sebou a v září ještě nemají tolik povinností, tudíž se mohou plně soustředit na předložený úkol. Stejnou výhodu to poskytuje i učitelům. Ti mohou být navíc motivováni ke spolupráci tím, že jim budou následně poskytnuty výsledky výzkumu. Pokud se ukáže, že žáci postrádají určitý typ informací, má tak škola ještě dostatek času, aby žákům informace doplnila, případně s žáky ještě pracovala.

V tomto věku je pro žáky téma sexuality aktuální a zajímavé. Žáci začínají pozvolna řešit nejenom teoretické, ale i praktické otázky sexuality. Sami mají možná mnoho otázek a nejasností. Aby byli schopní zodpovědných rozhodnutí a vedli zdravý sexuální život, je třeba vědět, co žáci vědí či nevědí a tyto mezery doplnit a vyvrátit případné mýty.

Abychom zajistili co nejbezpečnější prostředí pro žáky, sběr dat provádí zaškolený administrátor, který žákům vše náležitě vysvětlí a je přítomen po celou dobu vyplňování dotazníků. Žáci se ho tak v případě dotazů mohou kdykoli ptát. Více informací o roli administrátora uvádím v následující kapitole.

Před samotným testováním jsou o této činnosti rodiče informováni, od kterých je vyžádán informovaný souhlas.

5.2.3 Metody výzkumu

V této oblasti zatím neexistuje mnoho standardizovaných dotazníků a ty, co existují, jsou vázané na sociokulturní podmínky daného státu. Nelze je tedy jednoduše převést a použít v jiné zemi. Příkladem je i český výzkum Weisse a Zvěřiny, který zmiňuji v literárně-přehledové části. Bohužel ani u nás standardizovaný dotazník Weisse a Zvěřiny nepokrývá mou výzkumnou oblast, proto jsem se rozhodla vytvořit vlastní dotazník. Při jeho tvorbě se inspiroji dotazníkem Dagmar Hrubé, která se zabývala obdobným tématem ve svém výzkumu k diplomové práci v roce 1996. Použila strukturovaný dotazník s uzavřenými i otevřenými otázkami a dotazovala se žáků na znalosti a postoje.

Na rozdíl od D. Hrubé není v rámci návrhu této studie žákům předkládáno více samostatných dotazníků, ale otázky z jednotlivých okruhů jsou nakombinovány. Žáci tak musí střídat činnosti, což pomáhá koncentraci a vyplňování dotazníku je pro ně zajímavější. Také žákům není explicitně řečeno, na co se teď konkrétně dotazník ptá, tím sleduji větší přirozenost v odpovědích. V rámci popisu metod výzkumu však pro větší přehlednost uvádím oba okruhy otázek odděleně. Otázky uvedené v přílohách budou tedy v reálném dotazníku nakombinovány a seřazeny tak, aby tematicky podobné otázky nebyly blízko sebe.

V úvodu žáci zodpovědí tři demografické otázky: pohlaví, škola a věk. V rámci zachování anonymity žáci neuvádí jméno ani žádný kód. S touto skutečností jsou před samotným vyplňováním seznámeni a je jim vysvětlen důvod, tedy zachování co největšího bezpečí pro ně samotné. V souvislosti s tím jsou požádáni, aby dotazníky vyplňovali svědomitě a podle toho, jak si to opravdu sami myslí. Na začátku dotazníku je vysvětlen jeho účel, obsah a jsou zde uvedené i přesné instrukce k vyplňování dotazníku (viz příloha 1).

Otázky zaměřené na teoretické znalosti jsou uzavřené a mají podobu testových otázek. Žáci vybírají správnou odpověď ze tří variant, vždy je pouze jedna správná odpověď. V dotazníku sleduji **tři okruhy vědomostí**:

- fyziologii a anatomii obou pohlaví,
- sexuální orientaci a deviace,
- základní otázky týkající se sexu, např. antikoncepce, choroby atp.

Otázky byly sestavovány tak, aby odpovídaly těmto kategoriím. Jsem si vědoma, že na různá témata se dá pohlížet z mnoha perspektiv, proto zde použiji pouze jednoduché pojmy, které mají jasné vysvětlení. Specifičtější znalosti by bylo nejvhodnější ověřovat pomocí kvalitativního výzkumu řízeným strukturovaným nebo polostrukturovaným rozhovorem.

Definice pro správné odpovědi vždy vychází z poznatků nejlepších odborníků v dané oblasti. Teoretických otázek bude celkově 20. Ve vyhodnocení pak u každé otázky

srovnávám, zda žáci odpověděli správně či nesprávně a porovnávám, která skupina žáků dosáhla většího procenta správných odpovědí. Podle předpokladů budou mít žáci se strukturovanou sexuální výchovou větší zastoupení správných odpovědí než druhá skupina žáků (viz příloha 2).

Otázky postojové mají podobu výroků a žáci vybírají ze tří odpovědí: souhlasím, nesouhlasím a nejsem si jistý/jistá. Je zde použitých i několik otevřených otázek. V **postojových otázkách** se zaměřuji na **4 okruhy**:

- předsudky,
- sexuální zodpovědnost,
- pohled na partnerské vztahy,
- vnímání neodlučitelnosti fyzické a citové stránky sexuality.

Otázky opět spadají do těchto kategorií. Inspiraci pro výroky jsem hledala v již zmíněné diplomové práci, v literatuře i ve zkušenostech odborníků z praxe. Postojových otázek bude rovněž 20. Zde sleduji procentuální zastoupení jednotlivých odpovědí a porovnávám skupiny mezi sebou. V otázce postojů nelze říct, co je dobře a co špatně, ovšem můžeme porovnat například toleranci a zodpovědnost obou skupin, přičemž vyšší zastoupení tolerantních a zodpovědných postojů předpokládám u první skupiny žáků (viz příloha 3).

Uvědomuji si, že kombinace obou typů otázek dohromady bude náročná jak pro žáky, tak pro následné zpracování dat. Proto je tomuto tématu věnován zvláštní zřetel při zadávání testů. Před samotným vyplňováním dotazníku administrátor představí obsah a účel dotazníku. Dostatečně vysvětlí způsob vyplňování testu, pro názornost může napsat jednu vzorovou otázku z každé kategorie na tabuli. Zdůrazní také zásadu anonymity a motivuje žáky, aby vyplňovali dotazník svědomitě a podle toho, jak si to sami opravdu myslí. Dá také žákům dostatek času na dotazy. Dostatek času by měli žáci mít i na vyplňování dotazníku, se školami je proto domluveno, že na vyplňování dotazníku bude vyhraněna jedna celá vyučovací hodina. Tím se eliminuje další stresový faktor.

5.2.4 Návrh na analýzu a zpracování dat

Sesbíraná data zpracovávám pomocí statistické obsahové analýzy jako systematické, kvantitativní metody zpracování dat. Smyslem této metody není jenom formální popis nasbíraných dat, ale i odhalení vzájemných souvislostí mezi jednotlivými sděleními. Konkrétně používám frekvenční obsahovou analýzu, která se zaměřuje na četnost výskytu určitého znaku. Každá otázka tak bude analyzována zvlášť.

V otázkách vědomostních pracuji s četnostmi správných a nesprávných odpovědí u obou skupin respondentů. Zvlášť také rozdělují výsledky chlapců a dívek v každé skupině.

Pro větší názornost jsou data zanesena ještě do grafu. Z těchto údajů pak lze jasně vyčíst, která skupina má lepší znalosti.

Stejný postup praktikuji i u otázek postojových. Zde však počítám s četnostmi všech tří odpovědí. Ty jsou opět zaneseny do tabulky a do grafu, kde je ihned zjevné, v jakých otázkách a jak významně se obě skupiny liší. Každá otázka vědomostní i postojová je doplněna krátkým slovním popisem dat.

Tento způsob zpracování dat je sice náročný, ale pro potřeby tohoto návrhu výzkumu ho vnímám jako nejvhodnější a nejefektivnější, neboť jasně odpoví na stanovené výzkumné otázky.

5.3 Diskuze

Přes veškerá opatření stále návrh výzkumu obsahuje mnoho limitů, které si uvědomuji. Výsledky výzkumného šetření mohly být ovlivněny hned na začátku výběrem respondentů, neboť byl užit příležitostný výběr. Do studie se tak mohly přihlásit pouze školy, které mají kladný přístup k výuce sexuální výchovy, ať už mají její výuku strukturovanou či nikoliv. Pro ověření správnosti zvolené metody výběru souboru, navrhuji zaměřit se v další studii naopak na školy, které zájem nejeví a tam udělat šetření. Výsledky je možné porovnat s výsledky tohoto návrhu výzkumu a zjistit, zda se liší.

Komplikace může být také v tom, že žáci budou špatně rozřazeni do skupin. Školy posuzuji pouze podle vypracovaného ŠVP a MPP, nemám však konkrétní informace o reálném průběhu sexuální výchovy. Bylo by dobré se škol ještě podrobněji doptat, jak u nich probíhá sexuální výchova.

Také si uvědomuji, že výběrový soubor je úzký a nereprezentativní. V dalším výzkumu by bylo vhodné zahrnout do výběrového souboru i školy maloměstské a vesnické a i školy mimo vytyčený okruh. Pro toto rozsáhlé šetření by však byla potřeba většího výzkumného týmu a dostatku finančních prostředků. Šetření by bylo také vhodné několikrát opakovat, s různým odstupem na různých žácích, aby mohly být výsledky zobecněny na celou českou dospívající populaci.

Návrh výzkumu je zaměřen kvantitativně, což je při zkoumání dané oblasti limitující. Můžeme se tak zaměřit pouze na jednoduché pojmy s jasným vysvětlením. Dotazník je navíc sestaven z uzavřených otázek, kde respondent vybírá z předložených odpovědí, což nemusí zcela vypovídat o jeho skutečných znalostech. Pro ověření specifitějších znalostí by bylo vhodnější zvolit kvalitativní výzkum.

V průběhu sestavování návrhu výzkumu jsem též přemýšlela o zahrnutí okruhu praktických dovedností. Dotazník měl obsahovat osm otevřených otázek v následujícím

znění: „Představ si, že (určitý typ krizové situace, se kterou se mohou dospívající tohoto věku setkat). Co budeš dělat?“ Úkolem žáků mělo být popsat postup, který by v dané situaci praktikovali. Záměrem bylo ověřit opravdovou znalost a vlastní uvažování žáků. Nakonec jsem však od této části dotazníku upustila. Po konzultaci s odborníky z praxe jsem si uvědomila, že by se proti této části mohli bouřit učitelé i rodiče a mohlo by to být velkou překážkou k realizaci samotné výzkumné studie. Už samotné spojení praktické dovednosti a sexuální výchovy vyvolává odmítavé reakce. Takovouto studii by bylo možné, s velmi pečlivou přípravou, provést například v posledním ročníku středních škol, kdy už nepotřebujeme souhlas rodičů. V každém případě by bylo nutné dostatečně vysvětlit škole, na co přesně se tato část dotazníku zaměřuje, co obsahuje a jaký má cíl.

Dalším limitujícím faktorem je, že pro návrh výzkumu nebyl použit již ověřený dotazník se zjištěnou reliabilitou a validitou. To bylo vysvětleno tím, že v České republice na toto téma prakticky neexistuje standardizovaný dotazník. Pro další výzkumy by bylo tudíž vhodné nejprve provést předvýzkum, který by zjistil validitu, reliabilitu a provedla by se i položková analýza.

5.4 Závěr návrhu výzkumu

Uskutečnění tohoto návrhu výzkumu by mohl přinést zajímavé poznatky o aktuální informovanosti žáků v otázkách sexuality a vnést více světla na účinnost systematické sexuální výchovy. Mohl by také odhalit, jaké postoje k sexualitě zaujímají dnešní pubescenti a zda je lze systematickou sexuální výchovou ovlivňovat. Tyto poznatky by mohli být jistou oporou pro učitele i ředitele základních škol. Zároveň popsany návrh výzkumu může být inspirací pro další výzkumnou činnost v této oblasti.

ZÁVĚR

V rámci této bakalářské práce byly představeny základní informace o české sexuální výchově. V první řadě jsem na základě studia české i zahraniční literatury vymezila její cíle, principy, koncepce a definice. Mým cílem bylo zprostředkovat co nejširší pohled na sexuální výchovu. Hlavní část práce je pak věnována vývoji sexuální výchovy na školách v České republice. Obdobím, kdy už lze mluvit o sexuální výchově, jsou 20. léta dvacátého století. Zajímavým obdobím ve vývoji české sexuální výchovy jsou například 70. a 80. léta, kdy je zaznamenán velký rozmach v této oblasti.

Současnost lze popsat jako období velké diverzity. Vzniká mnoho přístupů, metodik a existuje mnoho organizací, které se sexuální výchovou zabývají. Sexuální výchova je i aktuálním společenským a politickým tématem, velký zájem budí také u rodičů. Značně aktivní jsou i různá sdružení proti sexuální výchově. Tato nesourodost a nejednotnost v názorech způsobuje, že na našem území zatím neexistuje žádná jednotná koncepce pro výuku sexuální výchovy.

Podobná situace je i v zahraničí. Z hlediska sexuální výchovy lze Evropu popsat jako pokrokový, nesourodý střed a konzervativní jih.

Tato práce dává základní přehled o sexuální výchově u nás a v menším měřítku i v dalších evropských státech. Mým cílem bylo zprostředkovat v této práci co nejobjektivnější a nejširší pohled na sexuální výchovu a její vývoj.

LITERATURA

1. Addison, N. (2006). Acknowledging the gap between sex education and the lived experiences of young people: a discussion of Paula Rego's *The Pillowman* (2004) and other cautionary tales. *Sex Education*, 6 (4), 351-365.
2. Anchell, M. (2010). *Důvody, proč neučit sexuální výchovu*. Praha: Hnutí Pro život ČR.
3. Barták, V. (1965). *Besedy se snoubenci*. Praha: Avicenum.
4. Berne, L., & Huberman, B. (1999). *European approaches to adolescent sexual behavior and responsibility*. Washington, D.C: Advocates for Youth. Retrieved from: www.advocatesforyouth.org/storage/.../european.pdf (15. 4. 2015).
5. Bianchi, G. (2003). Sexualita ako politikum, sexualita a občianstvo. In: Bianchi, G. *Upgrade pre sexuálnu výchovu: (zborník z konferencie "Alternatívy zodpovednej sexuálnej výchovy")*, Modra 28.-30.11.2001. (93-100). Bratislava: Veda.
6. Bílek, J; Bílková, M. (1975). *Sexuální výchova dívek a výchova k rodičovství na 2. stupni ZDŠ*. České Budějovice: Krajský pedagogický ústav.
7. Boëthius, C. (1985). Sex Education in Swedish Schools: The Facts and the Fiction. *Family Planning Perspectives*, 17 (6), 276-279. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/2135318> (10. 4. 2015).
8. Brzek, A., & Mellan, J. (1994). *Soustavná sexuální výchova na základních a středních školách*. Praha: YMCA.
9. Čihák, J., & Jurčo, M. (1964). *Výchova k rodičovství*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo.
10. Dailard, C. (2001). Sex Education: Politicians, Parents, Teachers and Teens. *The Guttmacher Report on Public Policy*, 4 (1), 9-12. Retrieved from: <http://www.guttmacher.org/pubs/tgr/04/1/gr040109.html> (15. 4. 2015).
11. MŠMT. (2010). *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]*. Retrieved from: <http://www.msmt.cz/file/10974/download/> (15. 4. 2015).
12. Fanta, K., & Šmolka, P. (1981). *Poradenská praxe a výchova k rodičovství I*. Praha: Horizont.
13. Ferguson, R., Vanwesenbeeck, I., & Knijn, T. (2008). A matter of facts... and more: an exploratory analysis of the content of sexuality education in The Netherlands. *Sex Education*, 8 (1), 93-106.
14. Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. (Vyd. 2., 255 s., Překlad Petr Bakalář). Praha: Portál.
15. Freud, S. (2005). *Výklad snů*. (Vyd. 5., upr., 395 s., Překlad Ota Friedmann). Pelhřimov: Nová tiskárna.

16. Formby, E. (2011). Sex and relationships education, sexual health, and lesbian, gay and bisexual sexual cultures: views from young people. *Sex Education*, 11 (3), 255-266.
17. Hajná, Z. (1986). Systém výchovy k manželství a k odpovědnému rodičovství. In *Výchova k manželství a k odpovědnému rodičovství*. (4-21). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
18. Hajná, Z., Brtníková, M., Ondřejová, M., Sellerová, J., & Svobodová, A. (1985). *Zásady výchovy k manželství a k odpovědnému rodičovství*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
19. Hejsková, P. (2002). Mikrosonda do znalostí žáků základní školy o oblasti rodinné výchovy. In: Svatoš, T. *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti: sborník příspěvků z 5. celostátní konference: K aktuálním otázkám rodinné výchovy*, Hradec Králové 17. 4. 2002. (73-77). Hradec Králové: Gaudeamus.
20. Hynie, J. (1976). *Dospíváte v muže*. Praha: Avicenum.
21. Janiš, K. (2002). Příspěvek k pojetí rodinné výchovy. In: Svatoš, T. *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti: sborník příspěvků z 5. celostátní konference: K aktuálním otázkám rodinné výchovy*, Hradec Králové 17. 4. 2002. (48-51). Hradec Králové: Gaudeamus.
22. Janiš, K. (2009). Sexuální výchova. In Průcha, J. *Pedagogická encyklopedie*. (862-866). Praha: Portál.
23. Janiš, K., & Täubner, V. (1999). *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus.
24. Jarkovská, L. (2010). Lidská sexualita – nebezpečná ideologie? Analýza argumentů odpůrců sexuální výchovy v českých školách. In: Mitlöchner, M., & Prouhová, Z. *18. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Sborník referátů*. (67-71). Brno: SPRSV.
25. Józefowska, A.. (2009). What does sex education really look like in Poland?. *Ponton* [online]. Retrieved from: http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/what_sex_education_poland_ponton_report_2009.pdf (15. 4. 2015).
26. Kliment, M. (2011). Vliv religiozity na sexuální a reprodukční zdraví, reprodukční lidská práva a sexuální výchovu na Slovensku. In Šulová, L., Fait, T., & Weiss, P. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. (398-404). Praha: Maxdorf.
27. Kohoutek, R. (1985). *Výchova k rodičovství*. Brno: Pedagogicko-psychologická poradna města Brna.
28. *Koncepce centra PP*. (2014). Mladá Boleslav. Retrieved from: http://www.os-semiramis.cz/wiki/index.php?title=CPP:Z%C3%A1kladn%C3%AD_dokumenty (8. 4. 2015).

29. Lickona, T. (1993). Where Sex Education Went Wrong. *Educational Leadership: Character education*, 51 (3), 84-89.
30. Lottes, I. (2002). Sexual Health Policies in Other Industrialized Countries: Are There Lessons for the United States?. *The Journal of Sex Research*, 39 (1), 79-83.
31. Machová, J., & Hamanová, J. (2002). *Reprodukční zdraví v dospívání*. Praha: H & H.
32. Machová, J., Klementa, J., & Marádová, E. (1998). *Výchova ke zdravému životnímu stylu: (základy sexuální výchovy)*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
33. Mellan, J. (1996). Vývoj koncepce sexuální výchovy na českých školách a vzdělávání učitelů. In Poliaková, E., & Konečný, P. *Učitel' a sexuální výchova: zborník z medzinárodného seminára, Nitra 25.-26. januára 1996*. (31-34). Nitra: SLOVDIDAC.
34. MPSV ČSR (1977). *Hlavní směry a opatření k dalšímu rozvoji výchovy k manželství a k odpovědnému rodičovství do roku 1980*. Praha: MPSV ČSR.
35. Morkes, F. (2002). Rodinná a sexuální výchova našich prababiček. In: Svatoš, T. *Rodinná a sexuální výchova: problémy, akcenty, souvislosti: sborník příspěvků z 5. celostátní konference: K aktuálním otázkám rodinné výchovy, Hradec Králové 17. 4. 2002*. (24-27). Hradec Králové: Gaudeamus.
36. Nakonečný, M. (1998). *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
37. Netopeer – vrstevnické vzdělávání v oblasti prevence rizikového sexuálního chování 2011. (2011). *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu* [online]. Retrieved from: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2011071501> (8. 4. 2015).
38. Parker, R., Wellings, K., & Lazarus, J. (2009). Sexuality education in Europe: an overview of current policies. *Sex Education*, 9 (3), 227-242.
39. Pondělíčková-Mašlová, J. (1969). *Mladá dívka a sex*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.
40. Pondělíčková-Mašlová, J. (1976). *O sexuální výchově bez rozpaků*. Praha: Avicenum.
41. Pondělíčková-Mašlová, J. (1990). *Nezralá sexualita: o sexuální výchově a sexuálních projevech dětí a mládeže*. Praha: Avicenum.
42. Poliaková, E. (2003). Vývoj sexuálnej výchovy na Slovensku. In: Bianchi, G. *Upgrade pre sexuálnu výchovu: (zborník z konferencie "Alternatívy zodpovednej sexuálnej výchovy")*, Modra 28.-30. 11. 2001. (11-20). Bratislava: Veda.
43. Prevendárová, J. (2000). *Výchova k manželstvu a rodičovstvu*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
44. Prouzová, Z. (2008). Vztah vrstevnického vzdělávání k prevenci sociálně patologických jevů. In: *Moravský regionální kongres 2008*. Retrieved from: http://www.planovanirodiny.cz/storage/brod08/23vztah_vzdelavani.pdf (8. 4. 2015).

45. Psyk, M.. (2009). "Stork, bring me a bundle": Sex education in Poland. *Concordat Watch* [online]. Retrieved from: <http://www.concordatwatch.eu/topic-37561.834> (15. 4. 2015).
46. Pšenička, O. (1994). *Sexuální výchova v rodině*. Pardubice: Hnutí Rodina.
47. Rasmussen, N. (1993). Sex education as gender sensitization. In Senanayake, P., & Kleinman, R. *Family planning: meeting challenges, promoting choices: the proceedings of the IPPF Family Planning Congress, New Delhi, October 1992*. (201-205). Pearl River, N.Y., USA: Parthenon Pub. Group.
48. Shapiro, B. (2001). School-based Sex Education in Russia: The current reality and prospects. *Sex Education*, 1 (1), 87-96.
49. Sherlock, L. (2012). Sociopolitical influences on sexuality education in Sweden and Ireland. *Sex Education*, 12 (4), 383-396.
50. Sielert, U. (1994). *Sexuální výchova: kniha netradičních metod výuky*. Praha: Trizonia.
51. *Škola osobního života: program školské primární prevence - koncepce programu*. (2014). Ostrava. Retrieved from: <http://rodina.prorodiny.cz/skolsky-preventivni-program/> (8. 4. 2015).
52. Skořepa, M. (1932). *Pohlavní výchova naší mládeže*. Praha: Státní nakladatelství.
53. Smolíková, K., Hajnová, R., & Špinková, M. (1997). *Než se dítě zeptá: program sexuální výchovy dětí předškolního věku*. Praha: Portál.
54. Šilerová, L. (2013). *Mladí lidé a informace o sexualitě – informační potřeby a informační zdroje: výsledky kvalitativního výzkumu*. Ostrava: CAT Publishing.
55. Šulová, L. (1995). *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?*. Praha: Grada.
56. Šulová, L. (2010). Sexuální výchova. In Weiss, P. *Sexuologie*. Praha: Grada.
57. Šulová, L. (2011). Sexuální výchova na školách. In Šulová, L., Fait, T., & Weiss, P. *Výchova k sexuálně reprodukčnímu zdraví*. (386-397). Praha: Maxdorf.
58. Štěrbová, D. (2012). Psychologie a sexuální výchova. In *Sexuální výchova – multidisciplinární přístup: medicína, psychologie, pedagogika, právo, demografie*. (87-109). Ostrava: CAT Publishing ve spolupráci se Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu.
59. Täubner, V. (1996). *Metodika sexuální výchovy: pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství*. Praha: Státní zdravotní ústav.
60. Täubner, V. (2003). Sexuální výchova jako předmět sexuální pedagogiky. In: Mítlöhner, U. *11. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice, 9.-11. října 2003: sborník referátů*. (166-182). Pelhřimov: Nová tiskárna.

61. Uzel, R. (2006). *Sexuální výchova*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. Retrieved from: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1385374360.pdf> (8. 4. 2015).
62. Venegas, M. (2013). Sex and relationships education and gender equality: recent experiences from Andalusia (Spain). *Sex Education*, 13 (5), 573-584.
63. Ventruba, P. (2008). Poruchy plodnosti. In Rob, L., Martan, A., & Citterbart, K. *Gynekologie*. (2., dopl. a přeprac. vyd., 149-161). Praha: Galén.
64. VORP. (2010). Prohlášení Výboru na obranu rodičovských práv. [online]. Retrieved from: <http://www.vorp.cz/clanek/prohlaseni-vyboru-na-obranu-rodicovskych-prav/> (25. 4. 2015)
65. *Výnos ministerstva školství a osvěty ze dne 31. července 1948*. (1948). Praha: Státní nakladatelství v Praze.
66. Weaver, H., Smith, G., & Kippax, S. (2005). School - based sex education policies and indicators of sexual health among young people: a comparison of the Netherlands, France, Australia and the United States. *Sex Education*, 5 (2), 171-188.
67. Weiss, P., & Zvěřina, J. (2001). *Sexuální chování v ČR: situace a trendy*. Praha: Portál.
68. Wellings, K., & Parker, R. (2006). *Sexuality Education in Europe*. Brussel. Retrieved from: <http://www.sexarchive.info/BIB/SexEd/SexEd.html#3.23> (15. 4. 2015)
69. WHO (2010). *Standards for sexuality education in Europe: a framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Retrieved from: http://www.oif.ac.at/fileadmin/OEIF/andere_Publikationen/WHO_BZgA_Standards.pdf (8. 4. 2015)
70. Zvěřina, J. (2010). Historie sexuologie. In Weiss, P. *Sexuologie*. Praha: Grada.
71. Zvěřina, J. (2009). Sexuální chování v ČR: srovnání výzkumů z let 1993, 1998, 2003 a 2008. [online]. Retrieved from: <http://mep.zverina.cz/files/103-sexualni-chovani-v-cr-srovnani-vy-zkumu-z-let-1993-1998-2003-a-2008.pdf> (16. 4. 2015)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Úvodní list dotazníku

DOTAZNÍK – Co vím a co si myslím o sexualitě?

Právě nyní začínáš číst dotazník, kterým chceme zjistit jaké **znalosti, a názory máš v oblasti sexuální výchovy**. Dotazník obsahuje celkem **40 otázek**. Každou otázku si pečlivě přečti a rozmysli. Prosíme, odpověz na každou otázku. V dotazníku jsou dva typy otázek.

U prvního je tvým úkolem určit **správnou definici** (význam) pojmu. Vybíráš ze **tří odpovědí** a vždy **jen jedna je správná**. Odpověď, o které si myslíš, že je správná, zakroužkuj.

Příklad: (nevyplňuj)

Puberta je:

- a) období pohlavního dozrávání s nástupem funkce pohlavních žláz
- b) označení pro dospělost
- c) odborný název pro dětskou zlobivost

U druhého typu otázek se budeš rozhodovat, zda s daným **výrokem souhlasíš**. Pokud budeš souhlasit – zakroužkuj „**souhlasím**“, pokud ne – zakroužkuj „**nesouhlasím**“, pokud si nejsi jistý – zakroužkuj „**nevím**“.

Příklad: (nevyplňuj)

Láska patří k životu člověka.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

Dotazník je **anonymní**, tudíž neuváděj své jméno. Nemusíš mít strach, že budeš na základě výsledků jakékoli hodnocen/a. Za to, že budeš odpovídat samostatně, pravdivě a podle sebe, Ti děkujeme.

Prosím vyplň tři následující obecné otázky. Poté se můžeš dát do vyplňování samotného dotazníku.

1. Pohlaví (zakroužkuj):

- žena
- muž

2. Škola (doplň):

3. Věk (doplň):

Příloha č. 2 – vědomostní otázky

1. Poluce je:

- a) jiný název pro polykání
- b) samovolný výron mužského semene – obvykle v noci
- c) odborný název pro močení (u mužů)

2. Erekcce je:

- a) onemocnění pohlavních orgánů muže
- b) odborný název pro mužský orgasmus
- c) ztopoření penisu

3. Ejakulace je:

- a) výron mužského semene
- b) uvolnění vajíčka z vaječníku
- c) vniknutí penisu do vagíny

4. Menstruace je:

- a) ukončení činnosti ženských vaječníků
- b) měsíční krvácení vyskytující se u žen od puberty
- c) uvolnění vajíčka z vaječníku

5. Pedofil je člověk, který:

- a) provádí sexuální styk se zvířaty
- b) sexuálně přitahován jedinci, které nemají vyvinuté sekundární pohlavní znaky
- c) vyhledává partnery o několik desítek let staršího se zjevnými známkami stáří

6. Transsexualita je:

- a) převlékání se do šatů druhého pohlaví
- b) hormonální porucha
- c) porucha pohlavní identity – biologicky normální muž se cítí být ženou a žena mužem

7. Masturbace (onanie) je:

- a) pohlavní sebeukájení drážděním erotogenních zón
- b) dráždění penisu ústy
- c) druh erotické masáže

8. Před přenosem pohlavních chorob člověka ochrání:

- a) přerušovaná soulož
- b) kondom
- c) hormonální antikoncepce

9. Antikoncepce je:

- a) odborný název pro sexuální zdrženlivost
- b) obecný název pro ochranu před otěhotněním
- c) jiný název pro neplodnost ženy

10. Genitálie jsou:

- a) pohlavní orgány ženy
- b) pohlavní orgány muže i ženy
- c) odborný název pro ženská prsa

11. Orgasmus je:

- a) je látka povzbuzující pohlavní touhu a zvyšující vzrušení
- b) vyvrcholení nastávající po dráždění pohlavních orgánů
- c) jiný název pro předehtu

12. HIV je:

- a) onemocnění, které způsobuje selhávání obranyschopnosti člověka
- b) zkratka pro označení všech pohlavně přenosných chorob
- c) virus, který způsobuje onemocnění AIDS

13. Heterosexuál je ten kdo:

- a) je přitahován dospělou osobou druhého pohlaví
- b) je přitahován dospělými osobami stejného i druhého pohlaví
- c) je přitahován dospělou osobou stejného pohlaví

14. Incest je:

- a) pohlavní styk mezi pokrevně příbuznými
- b) nemají nic společného
- c) pohlavní styk mezi kamarády

15. Těhotenství trvá:

- a) 186 dní – 6 měsíců
- b) 280 dní – 9 měsíců
- c) 310 – 10 měsíců

16. Necking a petting je:

- a) dráždění ženského genitálu ústy
- b) sexuální aktivity, při kterých není potřeba používat jakoukoli antikoncepci
- c) sexuální aktivity, při kterých nedochází k pohlavnímu styku

17. V České republice je sex povolený od:

- a) 13 let
- b) 15 let
- c) 18 let

18. HIV se přenáší:

- a) močí, potem
- b) slinami, močí, potravou
- c) krví, semenem, vaginálním sekretem

19. Interrupce je:

- a) umělé ukončení těhotenství do 12. týdne
- b) potrat
- c) onemocnění ženských pohlavních orgánů

20. Jaké znáš metody antikoncepce? (napiš na volné řádky)

Příloha č. 3 – otázky na postoje

1. Nikdy bych se nekamarádil s homosexuálem

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

2. První pohlavní styk by měl mít člověk v ..... letech. (doplň)

3. Homosexuálové by neměli mít možnost adoptovat dítě.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

4. Nesedl bych si vedle člověka, o kterém bych věděl, že má AIDS.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

5. Pokud mají manželé problémy, měli by se rozvést.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

6. Svatba je v dnešní době jenom papír. Lidé se nemusí brát, aby spolu mohli žít.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

7. Při sexu nehrozí mnoho rizik, proto není třeba používat antikoncepci.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

8. Je důležité, aby spolu partneři mluvili otevřeně o sexualitě.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

9. S interrupcí (umělé přerušování těhotenství):

- d) souhlasím
- e) nesouhlasím
- f) nevím

10. Spát by lidé měli jen s tím, koho dobře znají a mají ho opravdu rádi.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

11. Velikost penisu je důležitá pro sexuální prožitek.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

12. Úplná rodina je nevhodnější prostředí pro výchovu dítěte. (úplná rodina – je zde otec i matka)

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

13. Nevěra je přirozená, člověk musí střídat partnery, aby získal zkušenosti.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

14. Se sexuálními praktikami by měli souhlasit oba partneři.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

15. Sex je pouze fyzická aktivita a jde v něm hlavně o uspokojení.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

16. Pornografie prezentuje reálný sexuální život dospělých lidí.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

17. Nemocný AIDS by měl být izolovaný od ostatních.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

18. O sexu by se nemělo mluvit, ztrácí tím svou intimitu.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

19. Muži by neměli vařit a uklízet, to je ženská práce.

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

20. Ženy s velkými prsy jsou atraktivnější (přitažlivější).

- a) souhlasím
- b) nesouhlasím
- c) nevím

Příloha č. 4 – správné odpovědi k vědomostním otázkám

1	B
2	C
3	A
4	B
5	B
6	C
7	A
8	B
9	B
10	B
11	B
12	C
13	A
14	A
15	B
16	C
17	B
18	C
19	A
20	